

Istraživanje troškova
poslovanja preduzetnika
malih i srednjih preduzeća
vezanih za primenu
zakonskih propisa
u Republici Srbiji

POREZ NA PROFIT JE NIZAK
DO PROFITA JE TEŠKO DOĆI *ali*

Istraživanje troškova
poslovanja preduzetnika
malih i srednjih preduzeća
vezanih za primenu
zakonskih propisa
u Republici Srbiji

POREZ NA PROFIT JE NIZAK
DO PROFITA JE TEŠKO DOĆI *ali*

Istraživanje troškova poslovanja
preduzetnika malih i srednjih preduzeća
vezanih za primenu zakonskih propisa
u Republici Srbiji

**POREZ NA PROFIT JE NIZAK,
ALI DO PROFITA JE TEŠKO DOĆI**

Autori:

**Unija poslodavaca Srbije
CEFE Srbija**

Izdavač:

Unija poslodavaca Srbije

Grafički dizajn i priprema za štampu:

Aleksandar Popović

Lektura i korektura:

Dana Mandić Popović

Štampa:

Globe Design

Tiraž:

2000

ISBN:

978-86-86051-15-8

UNIJA POSLODAVACA SRBIJE

Stevana Markovića 8
11080 Beograd, Zemun
Telefon: 011 3160 248,
Faks: 011 2610 988
info@poslodavci.rs
www.poslodavci.rs

Napomena:

Ova publikacija je objavljena uz finansijsku i tehničku podršku Biroa za aktivnosti poslodavaca Međunarodne organizacije rada.

Odgovornost za mišljenja izražena u ovoj publikaciji snose isključivo autori. Međunarodna organizacija rada (MOR) ne preuzima nikakvu odgovornost za ispravnost, tačnost ili pouzdanost bilo kog materijala, informacija ili mišljenja izraženih u ovoj publikaciji.

Zahvalnost

Unija poslodavaca Srbije se zahvaljuje svim organizacijama privatnog sektora, preduzetnicima i svim drugim pojedincima koji su svojim direktnim i indirektnim radom, vremenom i znanjem doprineli izradi ove publikacije.

Posebnu zahvalnost autori izražavaju Međunarodnoj organizaciji rada i gospodinu Draganu Radiću, Višem specijalisti za aktivnosti poslodavaca - Tim za tehničku podršku pristojnom radu i kancelarija za Centralnu i Istočnu Evropu, Budimpešta, za finansijsku podršku, tehničku pomoć i usmeravanje u istraživanju i izradi Publikacije.

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

336.23(497.11)"2012"(083.41)
336.26(497.11)"2012"(083.41)

ISTRAŽIVANJE troškova poslovanja preduzetnika i malih i srednjih preduzeća vezanih za primenu zakonskih propisa u Republici Srbiji : porez na profit je nizak ali do profita je teško doći / [autori] Unija poslodavaca Srbije, [CEFE Srbija]. - Beograd : Unija poslodavaca Srbije, 2015 (Beograd : Globe design). - 39 str. : graf. prikazi, tabele ; 30 cm

Nasl. str. prištampnog engl. prevoda: Research about the costs of doing business of SMEs related to the implementation of the regulation in the Republic of Serbia. - Tiraž 2.000. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija: str. 35-38.

ISBN 978-86-86051-16-5

1. Унија послодаваца Србије (Београд) 2. CEFE (Београд)
а) Парафискални приходи - Србија - 2012 - Статистика
COBISS.SR-ID 213783820

Predgovor

“S jedne strane svi ministri finansija zainteresovani su za strane ulagače, za povećanu proizvodnju i stvaranje novih radnih mesta kod imućnih preduzetnika - a sa druge strane nešto ih tera da tim istim preduzetnicima izvuku iz džepa i poslednju paru.”

Efram Kišon

Knjiga za poreske obveznike

Izvesno je da svaki porez neposredno umanjuje ekonomsku snagu poreskog obveznika i samim tim menja modalitete njegovog ponašanja u privredi. Takođe je izvesno da stanje javnih finansija određuje nivo i kvalitet javnih potreba građanstva i stabilnost funkcije države. Da bi se sačuvao poreski obveznik i funkcija države izlaz je u podsticajnoj poreskoj politici i racionalnoj državnoj upravi i njenoj potrošnji.

Princip umerenosti tj. razboritog poreskog opterećenja je jedan od ključnih uputstava za vođenje uspešne poreske politike. Ukoliko on izostane imaće za posledicu odsustvo volje za rad i razvijanje poreskih obveznika. Arbitrano uvođenje poreskih nameta i parafiskaliteta ima za rezultat sužavanje, a ne širenje poreske baze - podstiče ilegalne tokove privrede i evaziju poreza.

Ovo istraživanje i Unija poslodavaca Srbije upozoravaju da 499 fiskalnih i parafiskalnih nameta vodi ka gašenju MSP i gušenju preduzetničke inicijative u Srbiji.

Jedan od najvećih mislilaca XX veka, Jozef Šumpe-ter, ističe da bi politička struktura jedne nacije bila duboko uzdrmana ukoliko bi došlo do ometanja razvoja, ili eliminisanja mnogobrojnih malih firmi čiji vlasnici, kao i oni od kojih ovi zavise - radnici, predstavljaju mnogobrojno biračko telo - predstavničku klasu demokratskih društava. To je još jedan razlog zašto razvijene zemlje pomažu razvoj malih firmi, jer smatraju da je osnova na kojoj počiva privatna svojina i slobodno preduzetništvo ugrožena u jednoj naciji kada njen najvitalniji i najznačajniji društveni sloj iščezava sa “moralnog horizonta ljudi”.

Prof dr Slavenko Grgurević

Sadržaj

Lista skraćenica	5
Sažetak	6
Preporuke	7
1. Uvod i metodologija	9
1.1. Ciljevi studije	9
1.2. Uzorkovanje i stratifikacija uzorka	9
1.3. Dizajn upitnika	10
1.4. Proces anketiranja	10
1.5. Rezultati istraživanja	10
2. Sekundarno istraživanje	11
2.1. Parafiskalni nameti – opšti indikatori i regionalna poređenja	11
2.2. Parafiskalni nameti - direktni pokazatelji u Srbiji	16
3. Istraživanje stavova preduzeća u Srbiji o ključnim pitanjima vezanim za parafiskalne namete	18
3.1. Rezultati primarnog istraživanja	18
3.2. Preporuke poslodavaca (interni stejkholderi)	31
4. Ocena uticaja	34
Bibliografija	35

Lista skraćenica

- BDP** – Bruto domaći proizvod
- CEFE** – Competency-based Economies through the Formation of Enterprises
- EU** – Evropska Unija
- GCI** – Indeks globalne konkurentnosti (eng. Global Competitiveness Index)
- MOR** – Međunarodna organizacija rada
- MSP** – Mala i srednja preduzeća
- NALED** – Nacionalna alijansa za lokalni ekonomski razvoj
- PDV** – Porez na dodatu vrednost
- SBA** – Small Business Act
- UPS** – Unija poslodavaca Srbije
- USAID** – Agencija za međunarodni razvoj Sjedinjenih Država
(eng. United States Agency for International Development)

Sažetak

Studija analizira primarne i sekundarne podatke o parafiskalnim nametima u Srbiji, kroz desktop istraživanje relevantne legislative i istraživanje stativa poslodavaca i poslodavačkih organizacija po ovom pitanju. Analizirano je više od 140 zakona i identifikovano je 499 parafiskalnih nameta. Analizom primarnih i sekundarnih podataka došlo se do nekoliko ključnih nalaza. **Ova studija jasno identifikuje potrebu za uvođenjem sistema u parafiskalne namete, odnosno postavljanje jasnih kriterijuma o tome ko su obveznici**

i kada nastaje obaveza, odnosno jasnih kriterijuma koji određuju formiranje cene usluga vezanih za parafiskalne namete. Konačno, potrebno je uvesti jasne standarde izveštavanja javnosti o načinima na koje se troše prihodi koji se uberu od parafiskalnih nameta, tamo gde su oni izvorni prihodi. U svetlu fiskalne konsolidacije predložena su fiskalno neutralna rešenja. Poslodavci smatraju u velikoj većini da je visina i odsustvo jasnog sistema u parafiskalnim nametima bitna prepreka u rastu i razvoju njihovih kompanija.

Preporuke

Istraživanje stavova poslodavaca, odnosno istraživanje postojećih parafiskalnih nameta, ukazuje na nužnost sveobuhvatne i sistematske reforme zakonskih i podzakonskih akata kojima se određuju parafiskalni nameti. Najjači argumenti dobijeni su za reforme koje bi značile ukidanje višestrukih parafiskalnih nameta, sličnih parafiskalnih nameta različitih nivoa vlasti, odnosno parafiskalnih nameta gde ne postoji jasna veza između cene koju organi države ili nezavisna regulatorna tela traže za svoje usluge i vrednosti same izvršene usluge. Samo sistematskim pristupom problematici mogu se postići željeni rezultati, dok parcijalno ukidanje pojedinih parafiskalnih nameta može imati ograničene pozitivne posledice za MSP, ali već u kratkom do srednjem roku vodi do javljanja novih parafiskalnih nameta, izmene tumačenja obuhvatnosti parafiskalnih nameta, odnosno promene iznosa koji se traži za određene usluge državnih organa i nezavisnih regulatornih tela.

Istraživanja kredibilnih međunarodnih organizacija kao što su Svetska banka i Međunarodni monetarni fond, odnosno istraživanja domaćih organizacija, po pravilu pokazuju da je stepen oporezivanja u Srbiji prekomeran, sa izuzetkom poreza na dobitak, da je ukupan poreski i neporeski teret preduzeća i pojedinaца iznad optimalne tačke oporezivanja, odnosno da visoke poreske stope ne dovode do maksimizacije ukupnih konsolidovanih budžetskih prihoda Republike Srbije na svim nivoima vlasti, nego da u praksi vode značajnom padu poreskih prihoda kroz beg preduzeća u sivu ekonomiju, odnosno kroz uzdržavanje preduzeća i pojedinaца od investicija ili čak dezinvestiranje. Paradoksalno, privrednici u Srbiji ističu da je porez na dobitak nizak, ali da do dobitka izuzetno teško dolaze.

Privrednici su na skupovima koje je organizovala Unija poslodavaca Srbije, često isticali navedene probleme kao nešto što im otežava poslovanje i pričinja dodatne troškove. Bitno je istaći da su parafiskalni nameti samo jedan od primera koji ne doprinose predvidljivosti poreskog sistema upravo zbog postojanja velikog broja nameta.

Na osnovu:

- (1) detaljne analize legislative koja određuje nivo troškova poslovanja u Srbiji;

- (2) analize stavova preduzeća i preduzetnika o parafiskalnim nametima u Srbiji;
 - (3) analize istraživanja koje su preduzimale druge organizacije poslodavaca;
 - (4) analize studija, preporuka i iskustava međunarodnih organizacija i domaćih ekonomskih instituta, fakulteta i konsalting kuća;
- koje je sprovedla Unija poslodavaca Srbije, kao osnovni problemi s kojima se suočavaju privrednici u Srbiji, kada je reč o troškovima poslovanja vezanim za primenu zakonskih propisa u Srbiji identifikovani su:

- (1) Nepostojanje reda/sistematičnosti u sistemu parafiskalnih nameta u Srbiji
- (2) Nepostojanje jasne veze između vrednosti izvršene usluge i cene koja je naplaćena za uslugu, a što je posebno izraženo kod korišćenja proizvoljnih ključeva za određivanje cene/diskriminaciju cena izvršenih usluga javnih komunalnih preduzeća i javnih preduzeća, koji za rezultat imaju tri puta više cene za preduzeća u odnosu na fizička lica.
- (3) Nepredvidljivost i netransparentnost sistema parafiskalnih nameta u Srbiji.

Sledeće mere su ključne i imaju šansu da budu realizovane u kratkom ili srednjem roku:

(1) Uvođenje reda/sistematičnosti u sistemu parafiskalnih nameta u Srbiji

Ozbiljan pristup ovom problemu bi podrazumevao analizu svrsishodnosti svakog od tih nameta, i uvođenje u sistem javnih finansija onih nameta koji imaju svrsishodnost, tako da se navedena prikupljena sredstva zaista i iskoriste za ispunjenje opravdanih ciljeva.

Potrebno je uvesti red u sistem parafiskalnih nameta jer je neophodno izmeniti sadašnju situaciju, koja podrazumeva da se mora pročitati „šuma propisa“ da bi se došlo do odgovora na prosto pitanje koji se nameti plaćaju na određenu poslovnu aktivnost.

Ključne mere u ovoj oblasti uključuju:

- (1) Uvođenja reda u sistem parafiskalnih nameta kroz ukidanje dvostrukih i višestrukih nameta (Republika, Pokrajina, opštine, nezavisna tela)

- (2) Urediti sistem prihoda lokalnih samouprava i vratiti im prihode od taksi koji im po prirodi stvari pripadaju
- (3) Utvrđivanje jasne veze između vrednosti izvršene usluge i cene koja je naplaćena za uslugu, a posebno i kod korišćenja proizvoljnih ključeva za određivanje cene i ukidanje diskriminacije cena izvršenih usluga javnih komunalnih preduzeća i javnih preduzeća, koji za rezultat imaju tri puta više cene za preduzeća u odnosu na fizička lica.

Osnovni problem je što usluge koje država na svim nivoima pruža ne odgovaraju vrednosti koju naplaćuje za svoje usluge. Postoje različiti oblici ovakve loše prakse kao što su upotreba proizvoljnih ključeva za naplatu koji su na štetu preduzeća, diskriminacija cena za pravna lica, naplata za usluge koje nemaju jasnu opravdanost, odnosno naplata za usluge koje se ne isporučuju na vreme i uz zadovoljavajući kvalitet od strane države.

Ključne mere u ovoj oblasti uključuju:

- (1) Naplata usluga javnih preduzeća i javnih komunalnih preduzeća po stvarnoj usluzi, a ne po ključevima koji kažnjavaju preduzeća (tri puta veća cena za pravna lica). Javna preduzeća i javna komunalna preduzeća treba da promene metodologiju obračuna i da koriste ključeve koji približno odgovaraju vrednosti usluge u izuzetnim slučajevima, odnosno da koriste jasne načine merenja pružene usluge koji su kvantitativni i lako proverljivi i da izjednače cene za pravna i fizička lica.
- (2) Uskladiti visinu taksi srazmerno ceni koštanja pružene usluge. Takse ne mogu da se posmatraju primarno kao izvori prihoda za državu, nego kao naplata države za usluge koje pruži. Potrebno je razviti jasne smernice koje određuju cenu usluga svih državnih organa i uključiti predstavnike poslodavaca u taj proces.
- (3) Eliminirati parafiskalne namete za koje se ne dobija nikakva usluga ili vrednost i prilagoditi nazive stvarnoj prirodi nameta.

- (4) Preispitivanje parafiskalnih nameta koji su veliko troškovno opterećenje za firme, a gde nadležne institucije imaju ogromnih problema da isporuče uslugu na vreme (papiri koji zahtevaju rad više ministarstava ili tela).

(3) Predvidljivost i transparentnost sistema parafiskalnih nameta u Srbiji.

Različiti oblici nameta uvedeni su kroz veliki broj propisa. Sa aspekta predvidivosti poreskog, a samim tim i poslovnog okruženja, izuzetno je važno da bilo kakve promene, uključujući i povećanje/uvođenje parafiskalnih nameta, budu transparentne, kao i da se ostavi dovoljno vremena da se privrednici informišu i upodobe svoje poslovanje.

Ključne mere u ovoj oblasti obuhvataju:

- (1) Izmeniti propise kako bi se obezbedila predvidivost i transparentnost neporeskih nameta. Potrebno je obezbediti da ceo proces u ovoj oblasti bude javan, saglediv i da se promene ne mogu donositi bez učešća poslodavačkih organizacija.
- (2) Izrada standarda merenja učinaka onih koji pružaju usluge vezane za parafiskale. Pored procesa koji obuhvata sniženje naknada za usluge koje vrši država da bi se uspostavila ekvivalencija davanja, potrebno je uvesti standarde kvaliteta usluga kojima se definiše vreme usluge, sadržaj koji usluga uključuje i standardi kvaliteta koji se odnose na uslugu.
- (3) Izrada sistema izveštavanja građana o načinima trošenja sredstava prikupljenih od parafiskala (tamo gde su izvorni prihodi i ne idu u budžet). Sve institucije koje naplaćuju parafiskale koji su njihovi izvorni prihodi treba da razviju sistem izveštavanja javnosti o načinima trošenja sredstava koja se na taj način naplate, kao deo šireg i obuhvatnog sistema izveštavanja o izvršenju budžeta budžetskih korisnika.

1. Uvod i metodologija

1.1. Ciljevi studije

Svrha ove studije je da se kroz sekundarno i primarno istraživanje identifikuju delovi legislative Republike Srbije čija primena stvara najveće prepreke u poslovanju privrednih subjekata u Srbiji i da nalazi do kojih se dođe kroz ova dva segmenta istraživanja budu iskorišćeni za izradu obuhvatnih predloga izmena zakonskih i podzakonskih akata. Metodologija istraživanja bazira se na alatima Međunarodne organizacije rada (MOR) za promovisanje dobre poslovne klime (EESE toolkit).

Parafiskalni nameti obuhvataju takse, namete, naplate, kompenzacije, plaćanja i druge troškove koje javne institucije nameću privredi, i time stvaraju neopravdano finansijsko i administrativno opterećenje privrede, a da privrednici zauzvrat ne dobijaju nikakva prava ili usluge od strane javnih institucije ili dobijaju uslugu čija je vrednost značajno manja od cene koju javne institucije ispostavljaju. Pored parafiskalnih postoje i fiskalni (poreski) nameti u koje spadaju porezi kao što su porez na dobit, porez na dodatu vrednost, porez na imovinu i slični oblici oporezivanja.

Ova studija se sastoji od:

1. Sekundarnog istraživanja (desk research) o nalazima i preporukama kredibilnih institucija o parafiskalnim nametima, kao i preporuka o optimalnom nivou poreza na zarade, profit, odnosno drugih oblika oporezivanja preduzeća i preduzetnika kao što su Svetska banka, NALED, Svetski ekonomski forum, Međunarodni monetarni fond, Međunarodna organizacija rada, Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj, Heritidž fondacija i drugih institucija, uključujući i poređenje Srbije sa drugim zemljama u regionu i presek trenutnog stanja u Srbiji kroz pregled relevantne legislative i pregled onoga što je vlada uradila u periodu 2012-2014. U okviru sekundarnog istraživanja identifikovano je 499 parafiskalnih nameta, koji su klasifikovani po pravnom izvoru, korisniku nameta, obvezniku i visini nameta.
2. Primarnog istraživanja kroz direktne intervjuje generalnih direktora, sektorskih menadžera ili vlasnika firmi. Primarno istraživanje uključuje dizajniranje upitnika i uzorkovanje, na osnovu

čega se dolazi do preseka stavova poslodavaca o pitanjima pokrivenim ovim istraživanjem. Ovaj deo uključuje obradu rezultata istraživanja i davanje preporuka na osnovu dobijenih rezultata.

1.2. Uzorkovanje i stratifikacija uzorka

Struktura uzorka je određena dvostrukim unakrsnim stratifikovanjem:

- I) Regionalna stratifikacija je izvršena tako što je teritorija Republike Srbije podeljena na četiri regionalna stratuma – Vojvodinu, Beograd, Zapadnu Srbiju i Šumadiju i Istočnu i Južnu Srbiju. Broj preduzeća u svakom od regionalnih stratuma je određen tako što je stratumima dat ponder koji odgovara učešću svakog od regiona u bruto domaćem proizvodu Srbije u 2012. godini.
- II) U okviru ukupnog uzorka izvršena je stratifikacija prema veličini preduzeća, i to podela na srednja, mala i mikro preduzeća u skladu sa kriterijumima koje je primenjivala Uprava javnih prihoda Srbije u 2013. godini za godišnje finansijske izveštaje iz 2012. godine. Svaka od tri grupe preduzeća dobila je pondere u skladu sa učešćem te grupe u ukupnom bruto domaćem proizvodu. Korekcija pondera je potom urađena zbog značajnijeg učešća zapošljavanja na crno u sektoru mikro i malih preduzeća.
- III) Uzorak ima u sebi uključenu rodnu osetljivost.

Konačna regionalna zastupljenost je:

- Vojvodina** - planirano 27% ili 68 firme (interval 65-71), anketirano 70 firmi;
- Beograd** - planirano 39,5% ili 99 firmi (interval 96-102), anketirana 101 firma;
- Zapad-Šumadija** - planirano 19% ili 47 firmi (interval 45-49), anketirano 45 firmi;
- Istok-Jug** - planirano 14,5% ili 36 firmi (interval 34-38), anketirane 34 firme.

Konačna zastupljenost **firmi po veličini** nakon korekcija su:

- Mikro firme** – planirano 51,2% ili 128 firmi (interval 123-133), anketirano 133 firmi;
- Male firme** – planirano 32,8% ili 82 firme (interval 78-86), anketirane 82 firme;

Srednje firme – planirano 16% ili 40 firmi (interval 29-35), anketirano 35 firmi

Dozvoljena su odstupanja do 5% (interval poverenja 2σ) po kategoriji (zato su priloženi intervali) jer se mora zadovoljiti i struktura firmi po veličini, što je teško uklopiti tako da bude 100% tačno, kada se na istom nivou ukrštaju dve stratifikacije na uzorku od 250, odnosno stvarno uzorkovano 250 firmi.

U upitniku je poštovana granska struktura, uz pozitivno uvećanje broja firmi iz grana koje imaju specifične parafiskalne namete, da bi se dobili što kredibilniji podaci o specifičnim granskim nametima. U uzorku je anketirano 18% firmi čiji su rukovodioci/vlasnici žene što je veći procenat od ukupnog procenata firmi koje vode žene u Srbiji.

1.3. Dizajn upitnika

Istraživanje je obavljeno na osnovu upitnika sa zatvorenim i poluotvorenim pitanjima koji pokriva ključne oblasti koje se odnose na parafiskalne namete. Upitnik je pokrio oblasti koje su identifikovane kao ključne u dosadašnjim istraživanjima relevantnih međunarodnih i domaćih organizacija, uključujući podatke Unije poslodavaca Srbije. CEFE Srbija je uradila širu listu od 60 pitanja koja je potom u konsultativnom procesu sa Unijom poslodavaca Srbije svedena na 34 ključna pitanja.

Nakon usaglašavanja liste pitanja sa Unijom poslodavaca Srbije, urađena je preliminarna lista preduzeća

u skladu sa kriterijumima stratifikacije koja je uključivala listu od 400 firmi koje su imale poslovne aktivnosti u 2012. godini.

1.4. Proces anketiranja

Nakon izrade preliminarne liste otpočelo se sa procesom anketiranja koje su radili obučeni istraživači CEFE Srbija. Svaka od firmi bila je obavještena o anketiranju putem telefona i elektronske pošte, zakazan je tačan datum telefonske ankete i identifikovana je osoba koja odgovara na pitanja. Na anketu su odgovarali vlasnici ili direktori preduzeća.

Tokom anketiranja, projektni menadžer CEFE Srbija je obavio kontrolno pozivanje 15% firmi kojim je potvrđena valjanost anketiranja od strane istraživača CEFE Srbija.

1.5. Rezultati istraživanja

Rezultati su prikazani u obliku procenata radi lakše interpretacije, osim u slučajevima gde takav oblik prikazivanja navodi na pogrešne zaključke (pitanja sa 2 ili više odgovora). Prikazana su samo preduzeća koja su dala odgovor na pitanje, dok je u tekstu komentara data naznaka koliko je firmi zaista dalo odgovor. Ovo je učinjeno jer je u mnogim pitanjima uslov za odgovor na pitanje da preduzeće ima određen stav u nekom od prethodnih pitanja, odnosno u nekim slučajevima pitanja nisu primenljiva za određene vrste preduzeća, odnosno preduzeće ne želi ili ne zna da pruži odgovor.

2. Sekundarno istraživanje

Evropska Unija je postavila značaj MSP na vrh liste prioriteta Lisabonske strategije rasta i radnih mesta 2005. godine korišćenjem partnerskog pristupa u kreiranju politika MSP sektora. Uloga MSP sektora je prepoznata i priznata na najvišem političkom nivou, i juna 2008. godine je usvojen Akt o malom biznisu (Small Business Act - SBA) ili Zakon o malim preduzećima, koji primenjuju sve zemlje članice EU i koji je, kao takav, važan dokument EU. Simbolično ime Zakon (*eng. Act*) dato ovoj inicijativi je i izraz političke volje da se prizna i zvanično ključna uloga MSP u ekonomiji EU, i da se prvi put utvrdi sveobuhvatni politički okvir za EU i države članice, preko 10 principa kojima će se rukovoditi koncipiranje i sprovođenje zakonske regulative i politika na nivou EU i članica.

Osnovni moto SBA je „Prvo razmišljajte o malima - *Think Small first*“. Od 2008. godine, kada je i zvanično usvojen SBA, napravljen je snažan progres u smanjenju birokratskih procedura, troškova, i primenom dobrih praksi u MSP sektoru. U poglavlju 4 SBA, od suštinskog značaja za stvaranje dodatne vrednosti na nivou EU i kojim se stvaraju ravnopravni uslovi MSP sektoru, definiše se 10 ključnih principa:

1. Stvoriti okruženje - zakonske preuslove u kojima preduzetnici, porodične firme, mikro, mala i srednja preduzeća mogu da prosperiraju i u kojima se preduzetništvo nagrađuje
2. Obezbediti da časnici preduzetnici koji su bankrotirali brzo dobiju novu priliku za ponovni biznis – „druga šansa“
3. Koncipirati pravila i procedure, donositi zakone u skladu sa MSP sektorom.
4. Državna administracija da bude na usluzi MSP sektoru i da omogućava jednostavne procedure.
5. Olakšati učešće MSP sektora u javnim nabavkama i bolje mogućnosti za državnu pomoć MSP sektoru
6. Olakšati pristup MSP sektora finansijskim institucijama i regulisanje zakonodavnog okruženja u plaćanju komercijalnih transakcija u roku ne dužem od 30 dana
7. Pomoć MSP sektoru da maksimalno koristi jedinstveno tržište EU
8. Promovisanje svih veština i inovacija za MSP sektor, sa primerima dobre prakse
9. Omogućiti MSP sektoru da sve ekološke izazove pretvori u poslovne prilike za biznis

10. Podržati MSP sektor da iskoristi rast tržišta EU, kao i da širi biznis na druga tržišta.

Godišnja ocena napretka u oblasti SBA¹. ukazuje da u Srbiji još uvek nije u potpunosti usvojen princip „Think small first“, budući da MSP u Srbiji imaju značajne probleme kada je reč o pristupu finansijama, odnosu državne administracije prema MSP i promovisanju veština i inovacija za MSP sektor. Takođe, u oblastima kao što su druga šansa i pretvaranje ekoloških izazova u poslovne prilike za biznis postoje brojni izazovi koji još uvek nisu rešeni. Srbija takođe nije institucionalno rešila pitanje SBA, budući da nije imenovala SME Envoy-a, osobu koja bi bila zadužena za praćenje realizacije SBA u Srbiji. Štaviše, pozicija u javnoj administraciji Srbije, koja je de facto pozicija SME Envoy-a, je zaključno sa 2014. godinom bila pozicija načelnika odeljenja u ministarstvu zaduženom za privredu², što nije praksa u zemljama EU. Razlozi za ovakav razvoj najverovatnije leže u usmerenosti ekonomskih politika na privlačenje stranih direktnih investicija, a prevashodno privlačenje velikih kompanija. Takođe, drugi fokus ekonomske politike je rešavanje problema firme u restrukturiranju, odnosno problema gubitaka koji su u vlasništvu države. Dodatan problem za realizaciju SBA u Srbiji, pored već navedenih, predstavljaju i stalne personalne promene u ministarstvima koja su ključna za realizaciju SBA. Kao rezultat ovakvog razvoja, Republika Srbija u 2014. godini nije imala strategiju koja se bavi razvojem malih i srednjih preduzeća.

2.1. Parafiskalni nameti – opšti indikatori i regionalna poređenja

Istraživanje parafiskalnih nameta je metodološki izazov zbog njihove heterogenosti, brojnosti i različitosti obuhvata, kako po granama, tako u zavisnosti od vrste ili veličine preduzeća. Na regionalnom nivou ne postoje uporedne studije, niti studije koje su se bavile ovom temom u značajnijem obimu, koje bi poslužile

1 http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/countries-sheets/2014/serbia_en.pdf

2 Zbog relativno čestih promena broja ministarstava i njihovih nadležnosti u Srbiji, praksa je da se u strateškim dokumentima ministarstva ne nazivaju imenima, nego prema odgovornosti koju imaju.

kao građa. Stoga se desktop istraživanje zasniva na tri stuba:

1. Identifikovanje parafiskalnih nameta u Srbiji kroz analizu Zakona i podzakonskih akata
2. Korišćenje postojećih baza podataka kredibilnih međunarodnih organizacija koje sadrže indikatore koji ukazuju na kvalitet poslovnog okruženja u domenu oporezivanja
3. Korišćenje pokazatelja koji ukazuju na značajne diskrecione namete i opterećenja koja su slična ili jesu parafiskalni nameti.

Prvi indeks koji daje uporedive komparativne pokazatelje je Indeks globalne konkurentnosti (*Global Competitiveness Index - GCI*) Svetskog ekonomskog foruma (*World Economic Forum*) koji daje dublji uvid kroz veliki broj indikatora i podindikatora³. Srbija je prema GCI za 2014/2015. godinu rangirana kao 94. od 144 zemlje koje su obuhvaćene ovim Indeksom u 2014/2015. godini. U ovoj analizi korišćeni su podindikator 1.8 Beskorisni troškovi države, 1.9 Trošak regulacije i 1.12 Transparentnost u donošenju zakona (Tabela 2.1.).

Tabela 2.1. Podindikator GCI koji se odnose na parafiskalne namete

	1.8 Beskorisni troškovi države	1.9 Trošak regulacije	1.12 Transparentnost u donošenju zakona
Srbija	2,2	2,2	3,6
Hrvatska	2,2	2,2	3,3
Crna Gora	3,4	3,6	4,4
Makedonija	3,8	4,0	4,6
Grčka	2,2	2,4	3,4
Mađarska	2,6	2,6	3,4

Izvor: *Indeks globalne konkurentnosti, 2014-2015*, Svetski ekonomski forum

Uporedna tumačenja indeksa data su uz naredna tri komparativna prikaza⁴ (Grafikon 2.1.).

Komparativni pregled podindikatora 1.8 pokazuje stepen beskorisnih troškova države, odnosno onih

3 Indikatori i podindikator mogu imati vrednosti od 1 do 7, gde je 1 najslabija, a 7 najbolja ocena, to jest zemlje koje imaju višu ocenu su konkurentnije. u svetlu analiziranog podindikatora ili indikatora.

4 Kod indikatora beskorisni troškovi države, viša ocena znači veću konkurentnost, odnosno manje beskorisnih troškova države. Drugim rečima, Makedonija koja ima najvišu ocenu ima najmanje beskorisnih troškova države. Ista je situacija kod grafikona 2.2. gde viša ocena znači niži trošak regulacije. Za razliku od grafikona 2.1. i 2.2. kod grafikona 2.3. viša ocena znači i viši nivo transparentnosti u donošenju zakona.

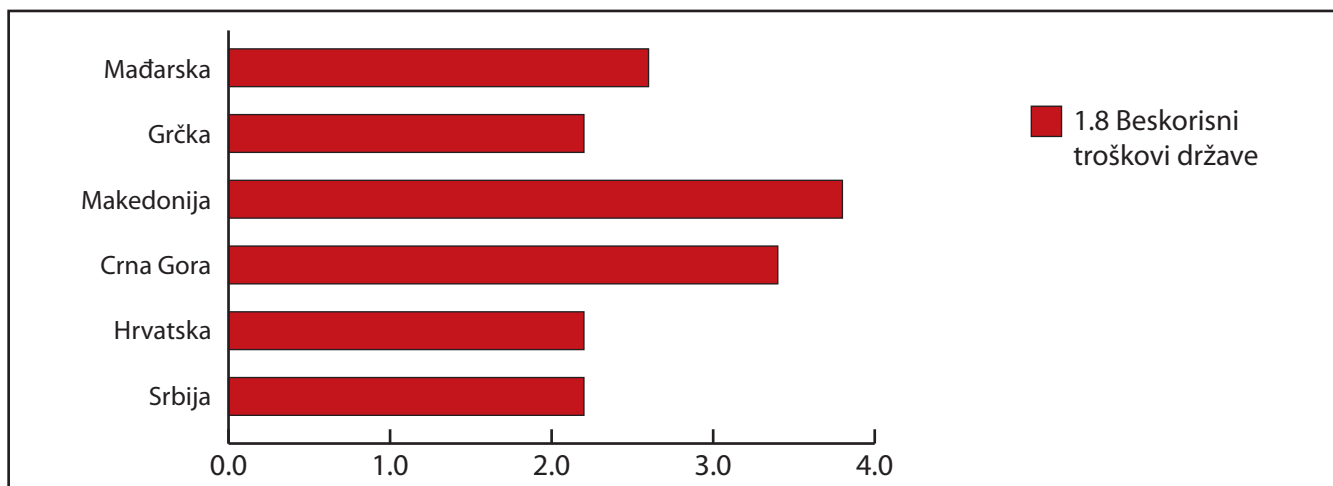
troškova gde ne postoji jasna vrednost za privredu i građane. Što je vrednost ovog indeksa niža, to je učešće beskorisnih troškova veće. U regionu se ističu Crna Gora i Makedonija kao zemlje koje su najdalje odmakle u reformama, dok su Srbija, Hrvatska i Grčka zemlje sa velikim učešćem beskorisnih troškova. Ocene koje su nešto više od 2, su niske ocene jer je u uređenim i funkcionalnim državama prosečna vrednost ovog indikatora oko 4 (Grafikon 2.1.).

Grafikon 2.2. daje uporedne statistike za troškove regulacije. Ovi troškovi su po svojoj prirodi srž parafiskalnih nameta, ali su donekle šira kategorija jer ukazuju na implicitno oporezivanje i efekte istiskivanja preduzeća sa tržišta kroz ograničavanje konkurencije. I kod ovog indikatora primetno je da su Crna Gora i Makedonija dalje odmakle u reformama sa ocenom iznad 3,5, dok je Srbija zajedno sa Hrvatskom, ali i Mađarskom i Grčkom u grupi zemalja koje imaju ocenu tik iznad 2. I ovaj indikator ukazuje na jake namete i regulativu koja je izvor troškova za preduzeća u Srbiji (Grafikon 2.3.).

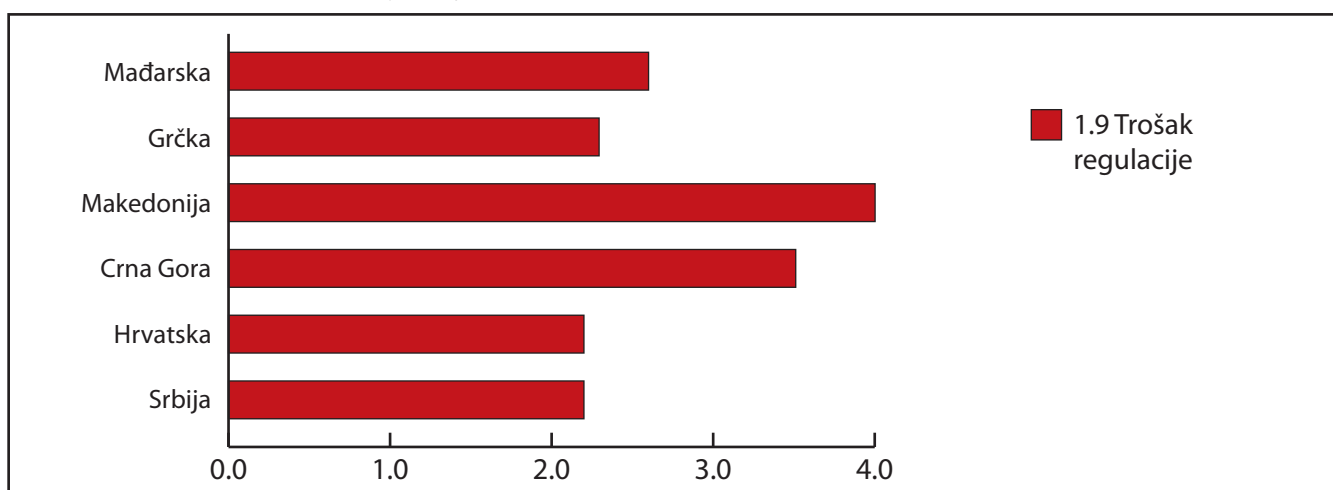
Grafikon 2.3⁵. daje pregled indikatora transparentnosti. I kod ovog indikatora najuspešnije su Crna Gora i Makedonija, ali je razlika u odnosu na ostale zemlje manja, s tim da je manja razlika posledica boljih performansi Srbije, Mađarske, Grčke i Hrvatske. Ovaj indikator ukazuje na to da je zakonodavni proces u Srbiji formalno uređen u toku dobijanja EU kandidature, ali da postoji dodatni prostor za unapređenje.

5 Kod indikatora transparentnosti, viša ocena znači veću transparentnost.

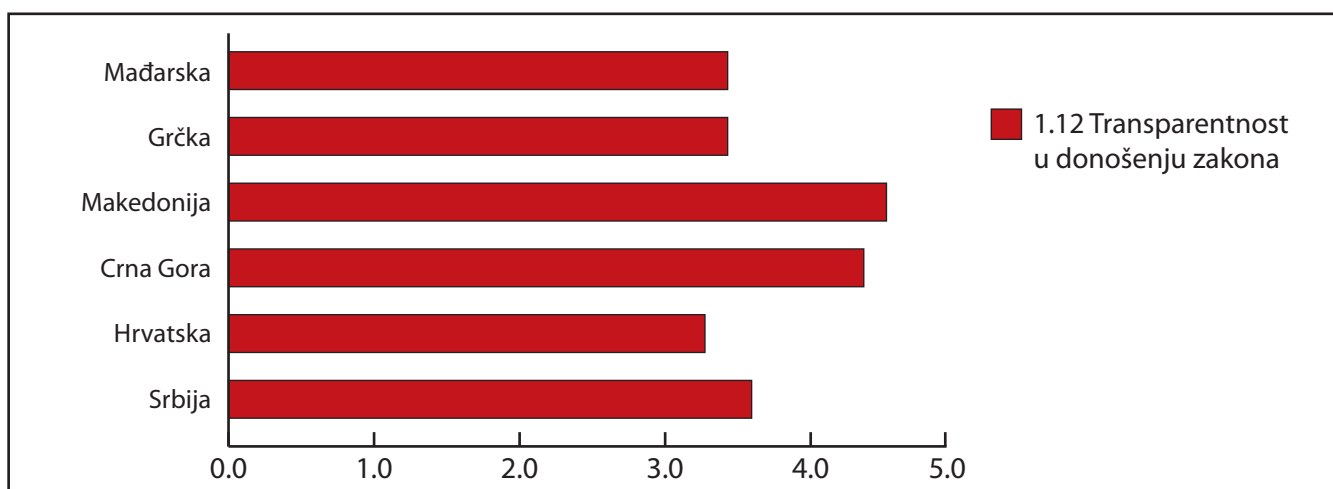
Grafikon 2.1. - 1.8 Beskorisni troškovi države

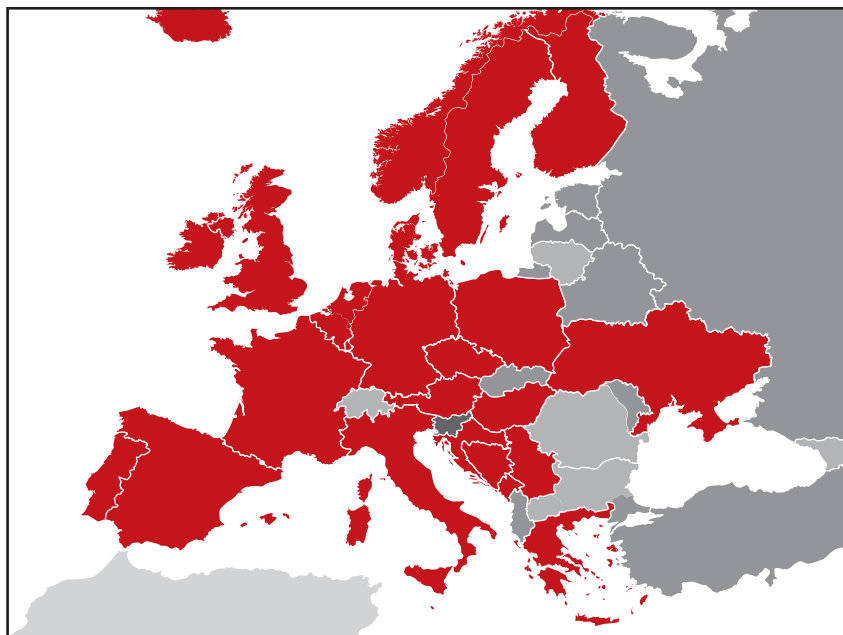
Grafikon 2.2. - 1.9 Trošak regulacije

Grafikon 2.3. - 1.12 Transparentnost u donošenju zakona

Slika 1 - Nivo državne potrošnje u Evropi

Izvor: *Index of Economic Freedom* 2013, Heritage Foundations, Vašington D.C. 2013, <http://www.heritage.org/index/>

Slika 1 daje pregled „troškovne efikasnosti“ države, odnosno pokazatelja „državne potrošnje“. Visok nivo državne potrošnje po pravilu znači da takva zemlja ne može očekivati visoke stope rasta BDP. Zemlje koje imaju državnu potrošnju preko 45% BDP, na primer, gotovo nikada nemaju visoke stope rasta BDP, (stope rasta od preko 5%)⁶, osim u slučajevima zemalja sa obiljem prirodnih resursa. Slika 1 pokazuje da Srbija spada u grupu evropskih zemalja sa najvišom državnom potrošnjom (tamnocrveno na mapi), odnosno u grupu zemalja gde su visoke stope rasta BDP najma-

nje verovatne. Poseban problem za Srbiju je što niske stope rasta BDP, nisu jednak problem u zemlji koja je relativno siromašna (kao što je Srbija) i u zemljama koje su već ostvarile visok nivo standarda (većina zemalja EU). Sa postojećim nivoom državne potrošnje postoje izuzetno male šanse da Srbija smanji jaz u životnom standardu i BDP po glavi stanovnika u odnosu na zemlje Evropske Unije (Tabela 2.2.).

Tabela 2.2 daje prikaz visine više stope PDV i poreza na profit u odabranim zemljama regiona. Analiza

Tabela 2.2. Uporedni prikaz visine poreza na profit i više stope PDV

Država	Porez na profit	Viša stopa PDV
Albanija	10%	20%
Bosna i Hercegovina	10%	17%
Bugarska	10%	20%
Crna Gora	9%	17%
Grčka	26%- 33%	23%
Hrvatska	20%	25%
Mađarska	10-19%	27%
Makedonija	10%	18%
Rumunija	16%	24%
Slovenija	17%	22%
Srbija	15%	20%
Turska	20%	18%

Izvor: Eurostat - ec.europa.eu/eurostat

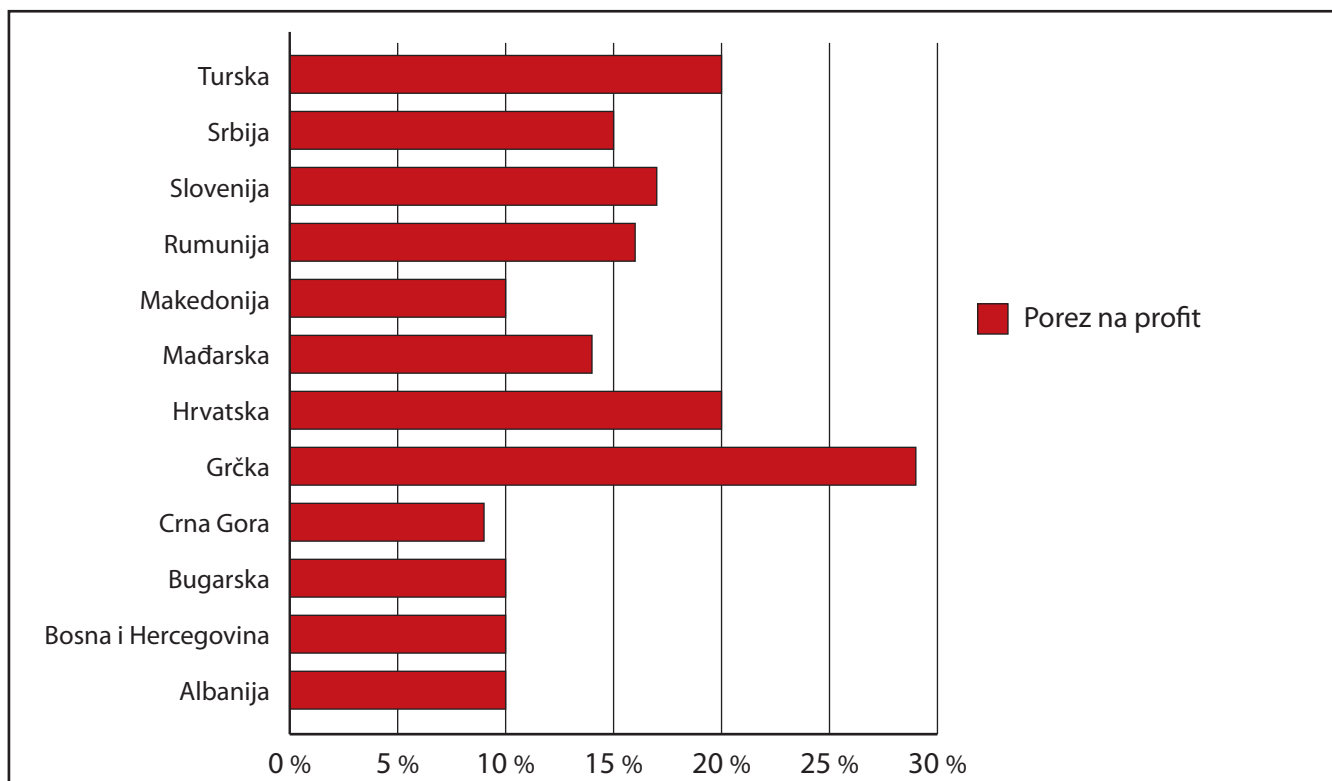
6 Sa stopom rasta od 5% potrebno je 14,5 godina da se udvostruči bruto domaći proizvod. Sa stopom rasta od 2% taj pe-

riod je 36 godina, dok sa stopom rasta od 7% on iznosi, 10 godina, na primer.

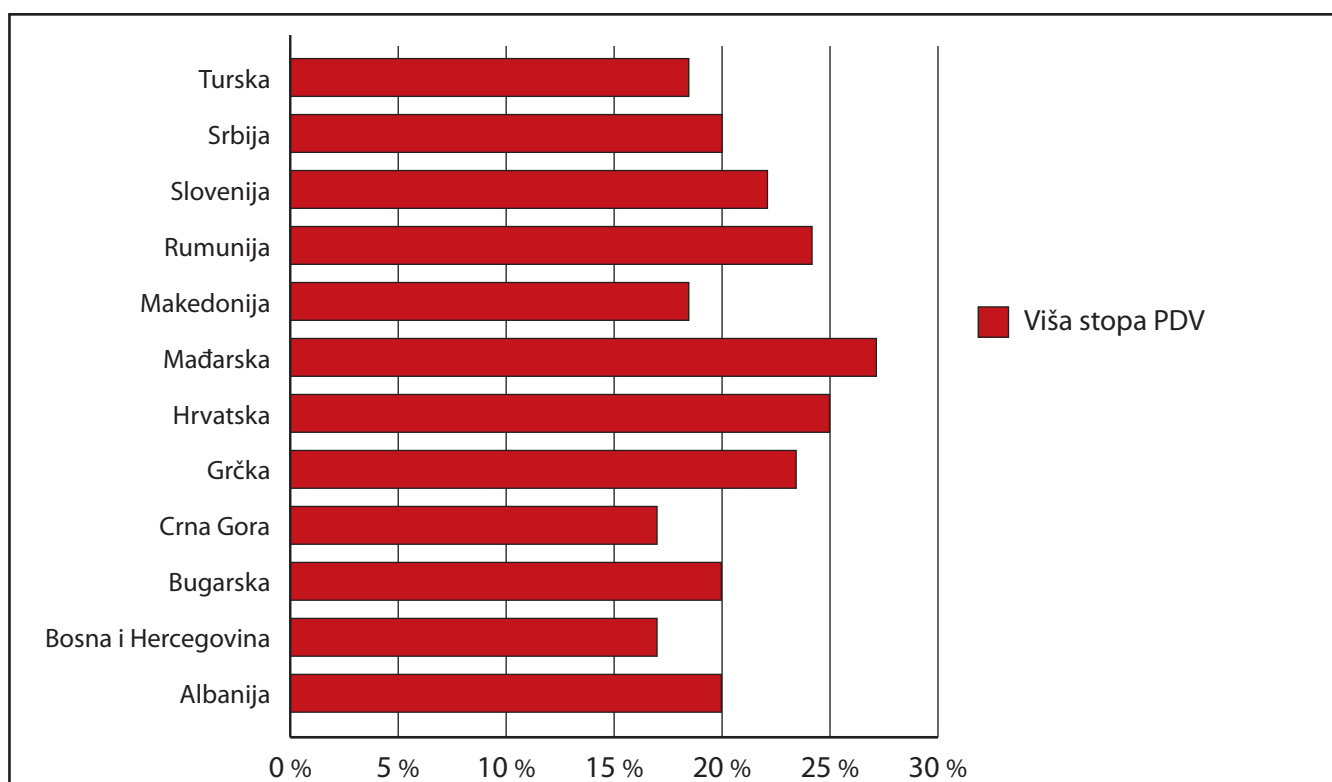
polazi od pretpostavke da su ova dva poreza indikatori vidljivog poreskog opterećenja (poreza na dobit) i privlačnosti menjanja poreskog opterećenja ulaskom

u sivu ekonomiju u neuređenim zemljama (stopa PDV). U sledećim grafikonima (2.4 i 2.5) dati su komparativni prikazi.

Grafikon 2.4. - Porez na profit

Grafikon 2.5. - Viša stopa PDV

Sve zemlje regiona osim Turske i Grčke imaju niske stope poreza na dobit od 16% ili niže i nijedna od njih nije uspjela da zahvaljujući takvoj politici ostvari značajne stope rasta, odnosno značajan priliv stranih direktnih investicija / značajne domaće investicije. Ovo ukazuje da je porez na dobit samo završni korak i da je presudno da li sistem omogućava preduzećima da zarade dobit. Niske stope poreza na dobit govore u prilog tezi da nema motivacije da se dobit umanjuje računovodstvenim putem ili prebacuje u naredne godine, kao i da je motiv za ofšor izvlačenje dobiti nizak, barem kada se posmatra porez na dobit. Nizak porez na dobit i relativno niske performanse privreda regiona ukazuju na prisustvo problema koji ne leže u direktnom oporezivanju poslovnog rezultata (Grafikon 2.5.).

Pretpostavka je da je visoka viša stopa PDV⁷ u relativno neuređenim državama indikator privlačnosti ulaska u sivu ekonomiju⁸. Ona sama po sebi nije glavni pokretač, ali ako je na visokom nivou ona dodatno stimuliše preduzeća koja imaju problem zbog implicitnog oporezivanja ili nerazumne regulative, da učvrste svoju odluku. Ne mogu se izvući jasni zaključci kada je reč o uticaju visine PDV na privlačnost ulaska u sivu ekonomiju. I ovaj grafikon implicitno ukazuje da glavni problem leži u parafiskalnim nametima.

2.2. Parafiskalni nameti - direktni pokazatelji u Srbiji

Oblast parafiskalnih nameta je u Srbiji znatno više analizirana nego u zemljama regiona. U ovom trenutku Srbija ima značajno detaljnije analize u ovoj oblasti od zemalja kao što su Hrvatska i Bosna i Hercegovina gde su urađene pilot studije ili detaljnije studije u ovoj oblasti. U nekim od zemalja regiona nije ni bilo pokušaja da se parafiskalni nameti analiziraju na sistematičan način. U ovom delu se analiziraju podaci do kojih su došle srodne organizacije, u prvom redu NALED i Business Enabling Project (USAID).

7 Postoje dve stope PDV: viša stopa koja se koristi za većinu roba i usluga i niža stopa koja se najčešće koristi za osnovne životne namirnice i druge robe i usluge za koje država smatra da su od ključnog značaja.

8 Preduzeće u relativno neuređenoj zemlji koje uđe u sivu ekonomiju postaje konkurentnije jer može da svoje proizvode i usluge nudi po nižoj ceni nego konkurenti koji posluju „regularno“ jer svoje cene može da umanja za iznos PDV, odnosno da prodajući po istoj ceni kao „regularna“ konkurencija ostvari veću zaradu.

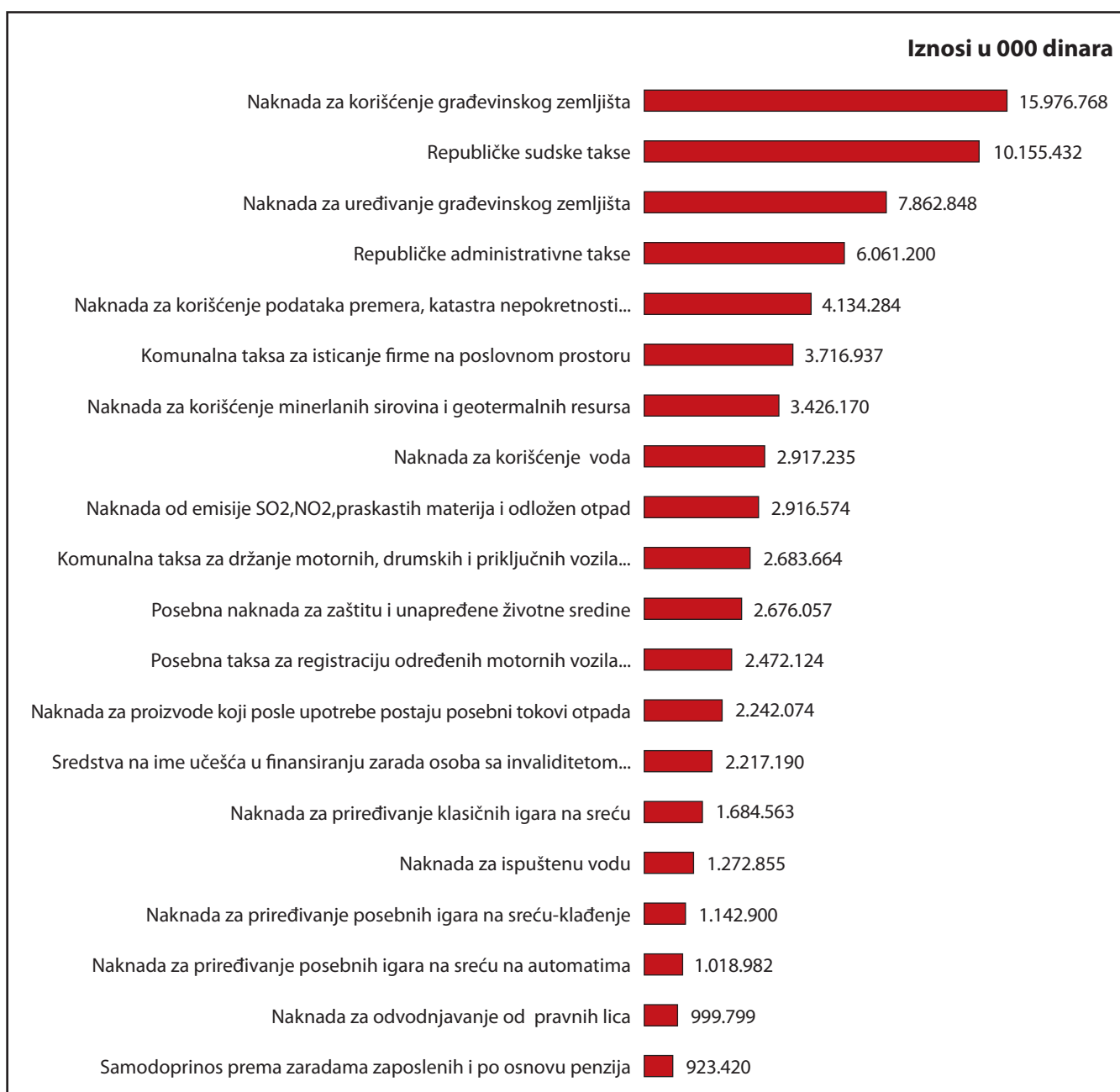
Grafikon 2.6. prikazuje ukupan iznos parafiskalnih nameta, raščlanjen na najznačajnije vrste parafiskalnih nameta, koji se prikupe u Srbiji na godišnjem nivou. Na grafikonu su dati podaci za 2013. godinu. Kao što se može videti iz grafikona 2.6 parafiskalni nameti su dominantno vezani za dve kategorije, (1) građevinsko zemljište i druge nepokretnosti, odnosno (2) sudske i republičke administrativne takse. Bilo koja reforma zahteva značajan rad u ovim oblastima, posebno kada je reč o nekretninama. Naredne značajne grupe su, (3) nameti vezani za ekologiju i različite vrste renti na korišćenje prirodnih dobara i (4) nameti koji su vezani za korišćenje motornih vozila.

Imajući u vidu strukturu nameta koji su podeljeni između republike i opština i gradova u odnosu⁹ 60:40, odnosno različitost nameta koje plaćaju različita preduzeća, metodološki nije moguće razviti pokazatelje koji bi na pravi način utvrdili koji je stepen opterećenja na višim nivoima agregacije, na primer grane ili prema veličini preduzeća. Takođe, ako bi se nameti pratili po lokacijama, ova heterogenost bi se dodatno uvećala. Dodatno ograničenje su izmene zakona kojim se uređuje pitanje gradskog građevinskog zemljišta i komunalnih taksi u ovoj oblasti čime su serije podataka u ovoj oblasti postale delimično neupotrebljive.

U dosadašnjoj analizi parafiskalnih nameta bilo je pokušaja¹⁰ koji su predstavljali analizu parafiskalnih nameta na nižim nivoima agregacije, uz uzimanje u obzir grane u kojoj preduzeće posluje, lokacije i veličine preduzeća. Ovakva analiza dala je mnogo ilustrativnih podataka, ali se suočila sa izuzetnom heterogenošću, kako propisa, tako i obuhvata i sama po sebi je bila više ilustracija nego osnova za dalje granske ili analize druge vrste. Takođe, studija koja je tada urađena je analizirala i testirala 77 nameta. Iako su ovakve analize lišene subjektivnosti, one same po sebi ne predstavljaju najbolje indikatore oblasti gde su reforme potrebne zbog izuzetne različitosti parafiskalnih nameta u opštinama, različitosti koja je posledica vezivanja parafiskalnih nameta za obim poslovanja ili čak neke ključeve koji su još manje vezani sa obimom usluga koje državni organi isporučuju preduzeću, odnosno granske različitosti. Stoga je kao ključna metodološka preporuka, kako sa stanovišta analize parafiskalnih opterećenja, tako i sa sta-

9 Grupa autora (2014) Neporeski i parafiskalni nameti u Srbiji, NALED: Beograd

10 Grupa autora (2012) Sistem neporeskih i parafiskalnih formi u Republici Srbiji, USAID i NALED: Baograd

Grafikon 2.6. Najveći parafiskalni nameti u SrbijiIzvor: www.naled-serbia.org

novišta lobiranja, identifikovano korišćenje ankete preduzetnika.

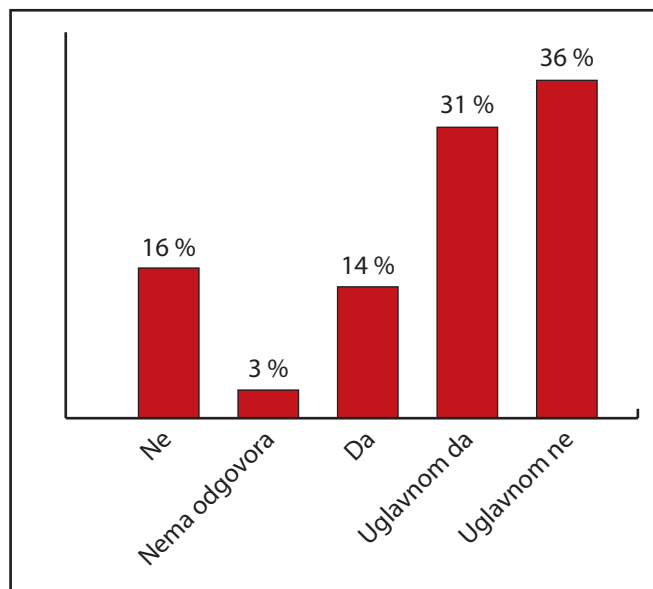
Ankete preduzetnika omogućavaju bolje indikativno planiranje reformi, jer jasno identifikuju uzroke nezadovoljstva privrednika, odnosno gde leži većina od problema sa kojima se suočavaju. Nakon opšte ankete koja identifikuje uzroke nezadovoljstva moguće je kroz direktno ciljane ankete koje se odnose na pojedinačne izmene doći do mnogo jasnije slike o onome što je potrebno reformisati, nego ako bi cela analiza bila zasnovana na statističkim pokazateljima. Ovakav pristup je bolji i u procesu lobiranja jer

nosi veću težinu za donosiocce odluka koji po prirodi stvari teže reizboru, i to kroz uvažavanje stavova koje privrednici nametnu kao ključne. Analiza zakona bez stavova privrednika je moguća tek nakon što se izvrše ankete koje identifikuju uzroke nezadovoljstva, odnosno nakon detaljne ankete koja se odnosi na pojedine aspekte, da bi se došlo do procene troškova izmena zakona, odnosno efekata na budžet. Pristup koji bi išao suprotnom logikom suočava se sa problemima izbora prioriteta i još više sa problemima efekata tih mera, kako na privredu tako i na same donosiocce odluka.

3. Istraživanje stavova preduzeća u Srbiji o ključnim pitanjima vezanim za parafiskalne namete

3.1. Rezultati primarnog istraživanja

Grafikon 3.1. Da li je došlo do smanjenja ukupnih parafiskalnih nameta od 2012. godine?

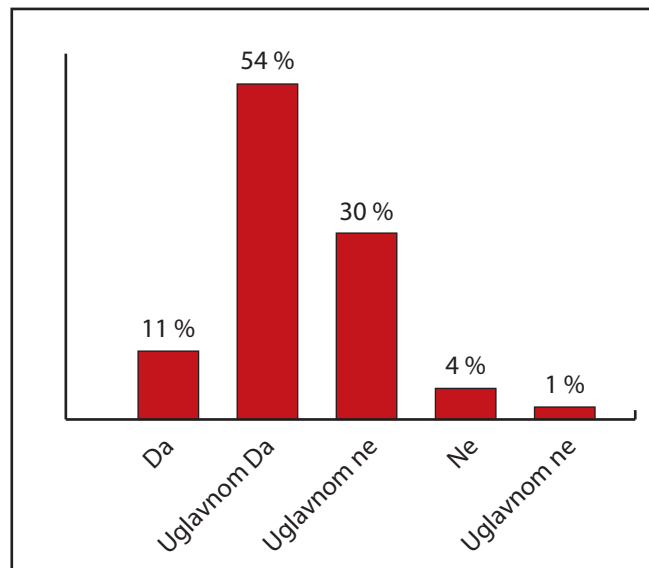
Percepcijom preduzeća u Srbiji dominira stav da nije došlo do smanjenja parafiskalnih nameta, a samo 14% preduzeća tvrdi bez rezerve da je došlo do smanjenja. Ovakva percepcija je u skladu sa politikom fiskalne neutralnosti prilikom promena fiskalnih nameta u periodu 2012-2013. Dugoročni interes privrede je **smanjenje** parafiskalnih nameta, a dok se ne obavi fiskalna konsolidacija drugo najbolje rešenje je uvođenje reda u ovoj oblasti.

Svega 11% preduzeća je u potpunosti sigurno šta su mu obaveze prema državi, dok 65% smatra da zna ili uglavnom zna odgovor na to pitanje. Ovo pitanje daje snažan argument za uvođenje jasnog sistema parafiskalnih nameta, koji bi bio razumljiv, transparentan i usaglašen između različitih nivoa vlasti (Grafikon 3.2.).

Stvaranje novih parafiskalnih nameta i nekorišćenje javnih baza podataka

Izmenama Zakona o javnom beležništvu kojim se 30 odsto naknade notara uplaćuje u budžet, uveden je novi parafiskalni namet u Srbiji, budući da su parafiskalni nameti takse i naknade za koje

Grafikon 3.2. Da li sa potpunom sigurnošću znate koje sve parafiskalne namete je vaše preduzeće obavezno da plati?

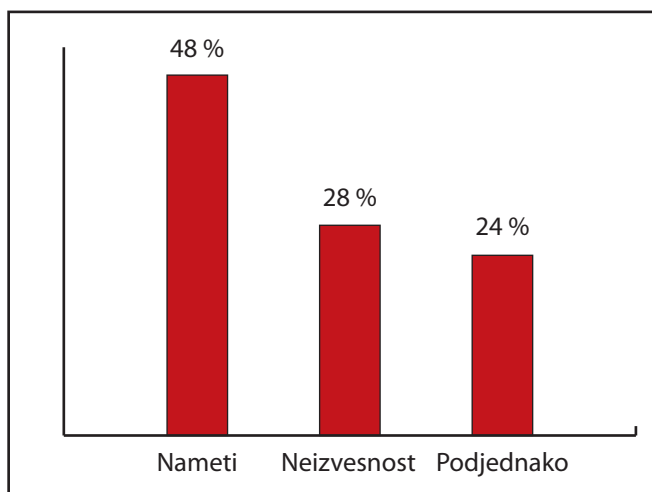
se od države ne dobija nikakva protivusluga ili ta usluga ne odgovara iznosu koji je plaćen.

Ministarstvo pravde je zaključilo da su nagrade javnih beležnika neprimereno visoke i umesto da insistira na njihovom smanjenju, ono je odlučilo da taj "višak" preusmerava u budžet. Navedena izmena Zakona u suprotnosti je sa Zakonom o budžetskom sistemu, koji propisuje da visina takse mora da bude primerena stvarnim troškovima pružanja usluge.

Sistemu notara u Srbiji dodatno se može zameriti to što Ministarstvo pravde nije prepoznalo pravo mesto javnih beležnika u sistemu elektronske uprave (e-uprave). Umesto da kancelarije notara pristupaju elektronskim bazama, na primer katastra ili Agencije za privredne registre, od građana i privrede traže odštampane izvode iz tih institucija.

Na taj način je procedura overe postala daleko komplikovanija i skuplja nego što je to bila u ranijem sistemu overe, a isključivo zbog zastarelog koncepta javnobeležničkog sistema.

Grafikon 3.3. Da li vam je veći problem visina parafiskalnih nameta ili neizvesnost vezana za njih?

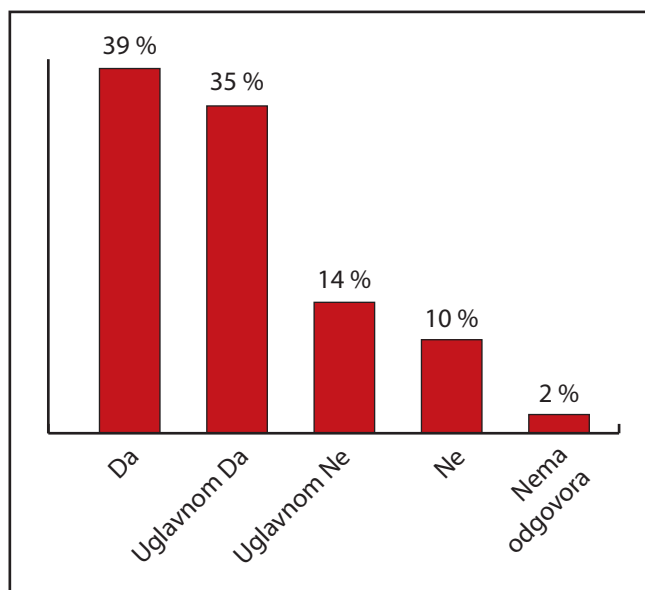
Najveći deo preduzeća vidi obaveze koje proističu iz parafiskalnih nameta kao veći problem nego samu neizvesnost koja proističe iz neuređenog sistema u ovoj oblasti. Ovo pitanje je pristrasno u određenoj meri jer je percepcija kod većih preduzeća drugačija (nameti im nisu u prvom planu u jednakoj meri), a ona zbog prirode istraživanja nisu bila uključena u uzorak. Najindikativnije je da 52% preduzeća ima problema zbog neizvesnosti koja prati postojeći „sistem“ parafiskalnih nameta.

„Svi softveri imaju podešeno automatsko knjiženje, mnoge kompanije izveštavaju vlasnike mesečno, a propisi se menjaju tokom godine i onda je na kraju godine nemoguće napraviti godišnji izveštaj.“

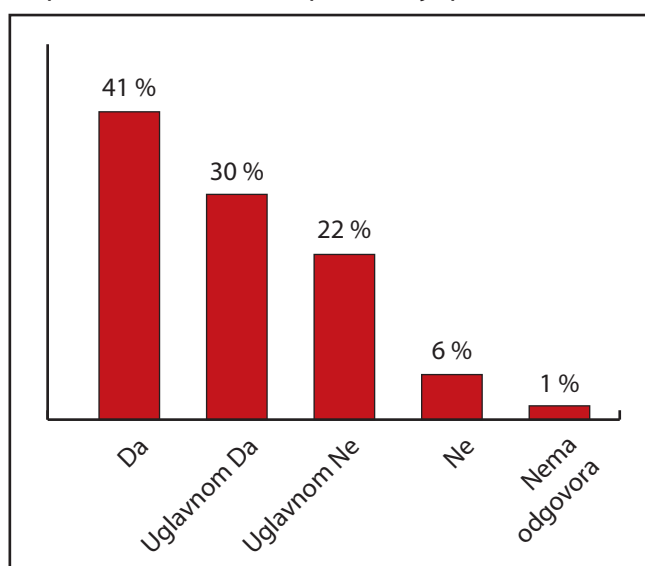
Pitanje 4 je test za pitanje 3 i rezultati su koherentni, i oko ¾ ispitanika smatra da je visina parafiskalnih nameta problem u njihovom poslovanju. Ovo pitanje još jednom potvrđuje tezu da je dugoročni cilj smanjenje visine parafiskalnih nameta, a kratkoročni cilj je uvođenje reda u sistem parafiskalnih nameta.

Pored visine nameta, preduzeća ističu i trošak izgubljenog vremena kao značajan problem. Ovo je posebno indikativno kod malih preduzeća gde vlasnik, koji je često i menadžer, gubi značajan deo svog vremena na aktivnosti koje se tiču usluga države za koju se vezuju parafiskali. Unapređenjem sistema koji bi zahtevao manje vremena MSP i preduzetnika, mogle bi se ostvariti uštede za preduzeća, a da pri tom ne dođe do smanjenja budžetskih priliva.

Grafikon 3.4. Da li vam visina parafiskalnih nameta predstavlja problem u poslovanju?

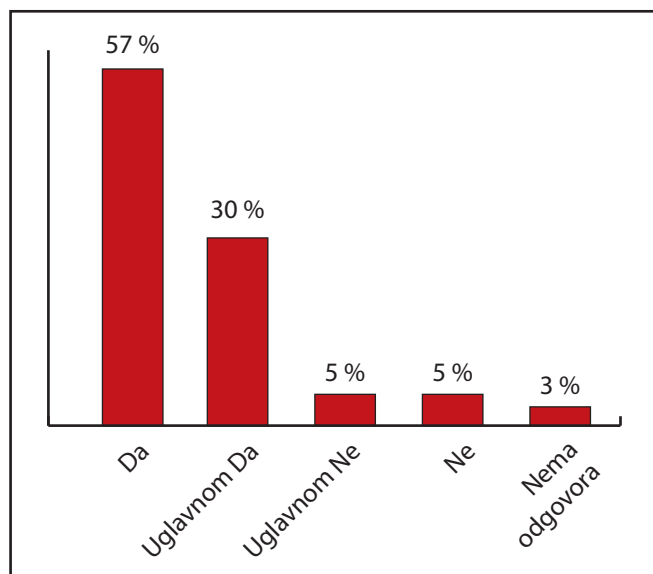

Grafikon 3.5. Da li vam vreme izgubljeno oko parafiskalnih nameta predstavlja problem?

„Svoju firmu sam osnovao 1990. godine, kao mlad momak. Puno sam radio, firma porasla, a kupio sam još dve firme u postupku privatizacije. 70% vremena sam proveo baveći se administracijom, a 30 % radeći u firmi. Pa šta bi bilo da sam sve vreme radio? Stalno sam išao u opštinu za nešto... Sad to radi neko drugi za mene, ali kad god uđem u firmu nekoga nema, gde je – u opštini!“

Grafikon 3.6. Da li ste saglasni sa izjavom da je porez na profit u Srbiji nizak, ali je teško zaraditi profit?

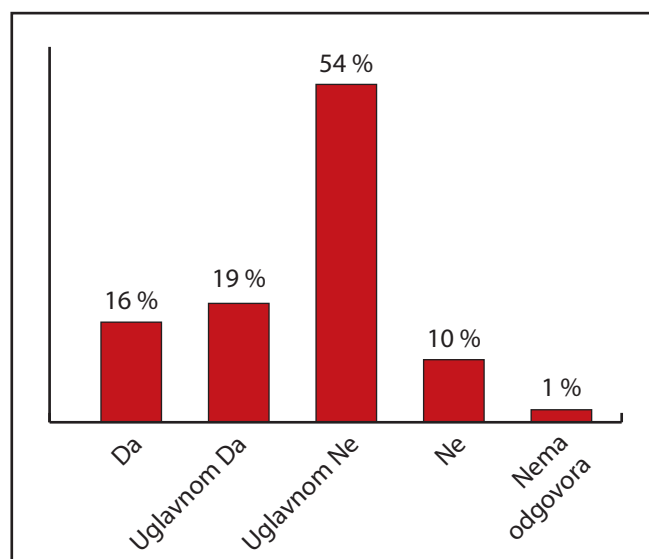
Pitanje 6 je suštinski test percepcije ekonomske politike zasnovane na niskoj stopi poreza na profit kao faktora atraktivnosti neke investicione destinacije. 87% privrednika u Srbiji potvrđuje da je stopa poreza na dobit niska, ali da pre toga država svojim merama ekonomske politike čini stvaranje profita izuzetno teškim. Ovo pitanje pokazuje da prevashodno treba otkloniti uzroke koji čine stvaranje profita teškim.

„Mogu da delim samo ono što sam zaradio, kad sve poplaćam; kad bude država gledala taj zdravi deo, koji može da plaća, pa odluči da to hoće da neguje, tada ćemo imati i nova radna mesta.“

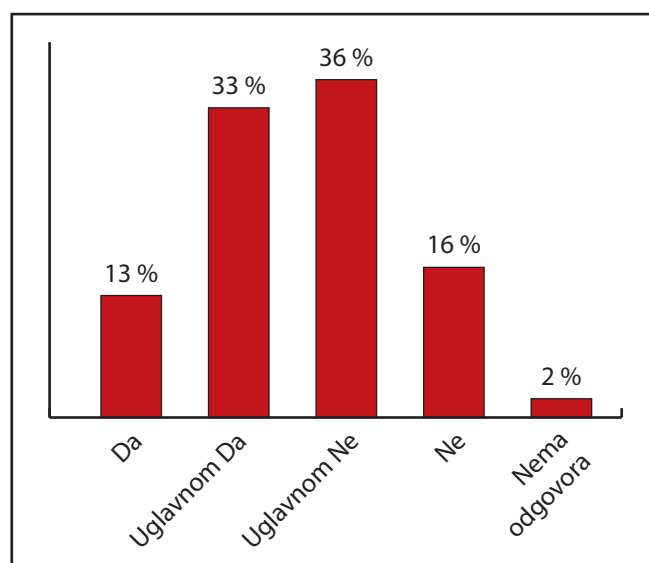
Pitanje 7 se odnosi na princip jednakosti privrednih subjekata pred zakonom. Dve trećine privrednih subjekata smatra da nisu svi privredni subjekti uvek jednaki pred zakonom, dok svega 16% privrednih subjekata smatra da su svi tretirani na jednak način. I ovo pitanje daje jasnu argumentaciju za zahtev za uvođenje reda u parafiskalne namete.

Prema istraživanjima NALED-a, u ovom trenutku kroz nepravedne ključeve za utvrđivanje cena usluga i kroz diskriminaciju cena za pravna lica, preduzeća u Srbiji plaćaju za istu jedinicu usluge gotovo tri puta više nego fizička lica. Ovo je slučaj kod iznošenja smeća, plaćanja vode, ali i kod drugih komunalnih usluga. Striktno insistiranje na osnovnim ustavnim načelima jednakosti kada su u pitanju usluge koje

Grafikon 3.7. Da li postoji jednobraznost u tretiranju obveznika parafiskalnih nameta?

Grafikon 3.8. Da li smatrate da su ključevi za utvrđivanje cena usluga javnih preduzeća za privatne firme nepravedni?

pruža država ili preduzeća u vlasništvu države je osnovna preporuka.

Diskrecioni i diskriminacioni ključevi

PREDUZEĆE X iz Mladenovca plaća mesečno čak 150.000 hiljada dinara za odnošenje smeća "Gradskoj čistoći", iako njeni radnici ne napune ni pola kontejnera otpada. Ovo, i slična preduzeća, su prinuđena da plaćaju enormno visoke sume za uklanjanja otpada, jer se u Beogradu račun

formira na osnovu površine prostorija preduzeća, umesto po kubikaži napravljenog đubreta.

U prestonici posluje 643 malih, srednjih i velikih preduzeća, koja iza sebe ostavljaju minimalne količine otpada ili otpatke pretvaraju u sekundarne sirovine. Ipak, ove firme moraju da plaćaju posebnu cenu za poslovna lica, pa su im mesečni računi i preko 100.000 dinara.

Beogradska "Gradska čistoća" se drži zastarelih propisa, po kojima se cena odnošenja otpada formira prema veličini objekta. U svim zemljama EU usluga se naplaćuje po količini odnetog smeća.

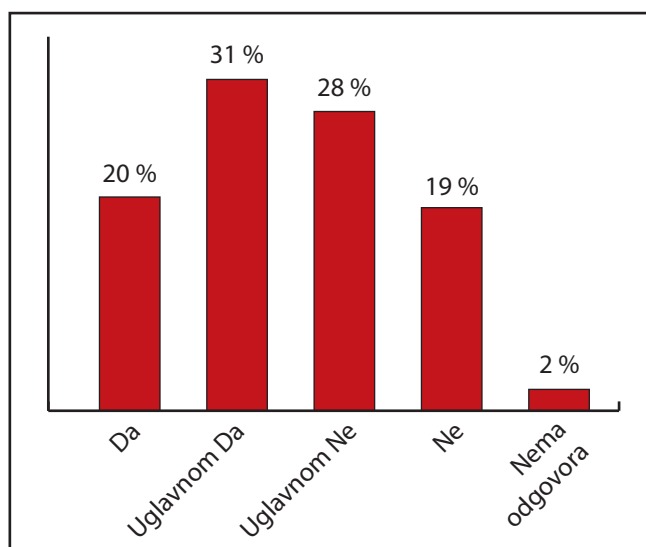
Tako, mladenovački "X", za svojih 20.000 kvadrata, mora da plaća 1.500 evra mesečno za odnošenje smeća, iako sav svoj otpad samostalno odvozi u drugu fabriku u Staroj Pazovi. U sličnim problemima je i borčanski "Y", koji 95 odsto đubreta prerađuje u sekundarne sirovine, a čiji je mesečni račun za smeće 3.600 evra.

U nadležnom preduzeću ističu da su za promenu sistema potrebne ogromne investicije. Da bi uveli plaćanje po kubikaži napravljenog otpada, oni smatraju da moraju da se opreme skupim uređajima za registrovanje količine smeća, kao i da bi nov način računanja mogao osetno da poveća i troškove domaćinstava, koja nisu u mogućnosti da recikliraju svoj otpad. Interesantno je da nisu pošli od ideje da novi sistem uvedu, za početak, kod firmi koje ne stvaraju otpad, a kojima se naplaćuje enormna svota za nepostojeće usluge. Samo od jednog mesečnog računa koje oni plate mogli bi da ručno mere u narednih godinu dana smeće iz svih firmi koje se žale na ovu uslugu.

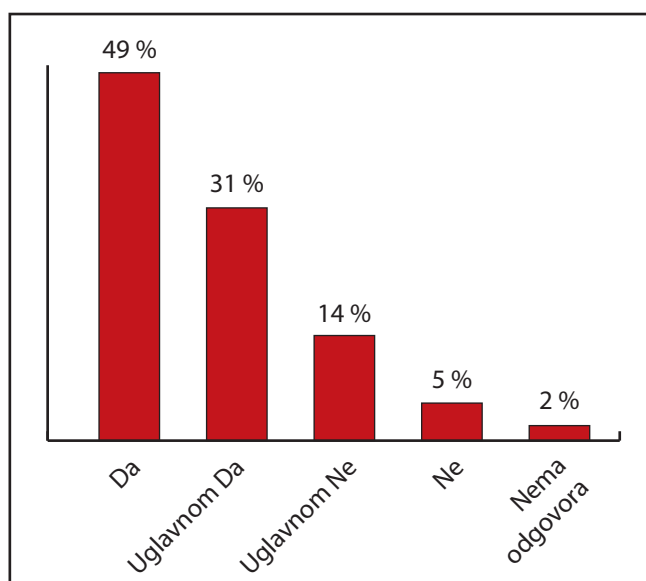
Pitanje 9 je kontrolno pitanje za pitanje 8 i pokazuje da oko polovine preduzeća smatra da su i načini naplate usluga od strane javnih preduzeća nepravedni i da konsekvntno predstavljaju značajno opterećenje. Oba pitanja su donekle pristrasna u pravcu manjeg broja firmi koje bi bile nezadovoljne, jer se ovakav sistem naplate posebno negativno održava na velika preduzeća.

Drakonske kazne su jedan od najsigurnijih načina da preduzeća koja su locirala svoju aktivnost u sivom sektoru ostanu u istom. Drakonske kazne ta-

Grafikon 3.9. Da li je praksa da privatne firme plaćaju više cene usluga javnih preduzeća značajno opterećenje za vašu firmu?

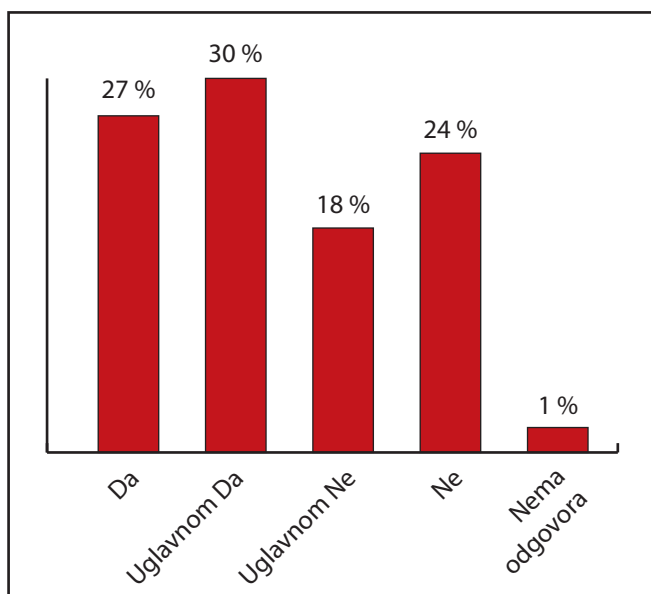
Grafikon 3.10. Da li smatrate da su predviđene kazne u mnogim slučajevima drakonske?

kođe predstavljaju prenebregavanje osnovnih uzroka sive ekonomije. Četiri petine ispitanika smatra da kazne ne odgovaraju šteti koja nastaje usled prekršaja. Drakonske kazne su jedan od najopasnijih demagoških postulata operacionalizacije ekonomskih politika i posebno su kontraproaktivne u uslovima bujanja sive ekonomije. Praksa u Srbiji je da se pravna lica kažnjavaju i do 20 puta više od fizičkih lica za isti prekršaj.

Preduzeće je imalo rešenje od Agencije za privredne registre, ali bez datuma. Naplaćena je kazna od 400.000 dinara, a pri tome se radi o dokumentu koji je javni podatak i koji je bez pečata sa datumom izdao državni organ.

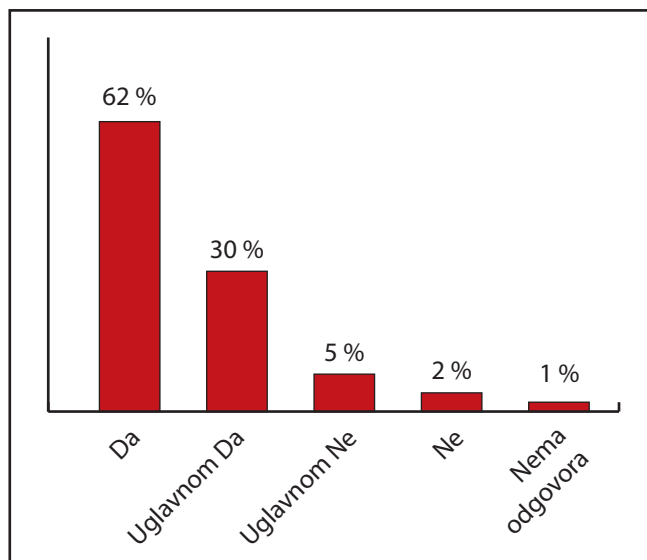
Grafikon 3.11. Da li smatrate da je u praksi izigrano obećanje iz 2012. godine o smanjenju parafiskalnih nameta?

Pitanje 11 pokazuje da 57% preduzeća smatra da su ukidanja parafiskalnih nameta u 2012. i 2013. godini bila neiskrena ili tek delimično iskrena. Uzroci nezadovoljstva su izmene do kojih je dolazilo nakon ukidanja parafiskalnih nameta za određene grupe preduzeća koja su smanjivala obuhvat oslobođanja od parafiskalnih nameta. Iz tog razloga preporuka je da mere budu fiskalno neutralne.

Da bi bilo spremno da plati sličan iznos sredstava državi izjasnilo se 62% preduzeća, ali kroz jednostavniji i razumljiviji sistem. Razgranato naplaćivanje različitih vrsta usluga kroz raznovrsne parafiskale stvara percepciju o predatorskoj državi, pa bi uvođenje reda i jednostavniji sistem prikupljanja sredstava kod državnih institucija bio mnogo bolje primljen od strane privrede. Posebno je bitno istaći kontraproduktivnost sopstvenih prihoda državnih organa, gde se oni moti- višu da naplaćuju usluge kao monopolisti.

Grafikon 3.12. Da li bi bilo bolje da se smanji broj parafiskalnih nameta, a da istovremeno imamo manji broj poreza i parafiskalnih nameta koji bi imali više stope?

Promenljivost broja parafiskala

Iako je opredeljenje vlade bilo da se smanjuje broj parafiskala u periodu nakon prvog smanjivanja parafiskalnih nameta 2012-2013. godine, uvedena su nova parafiskalna zahvatanja.

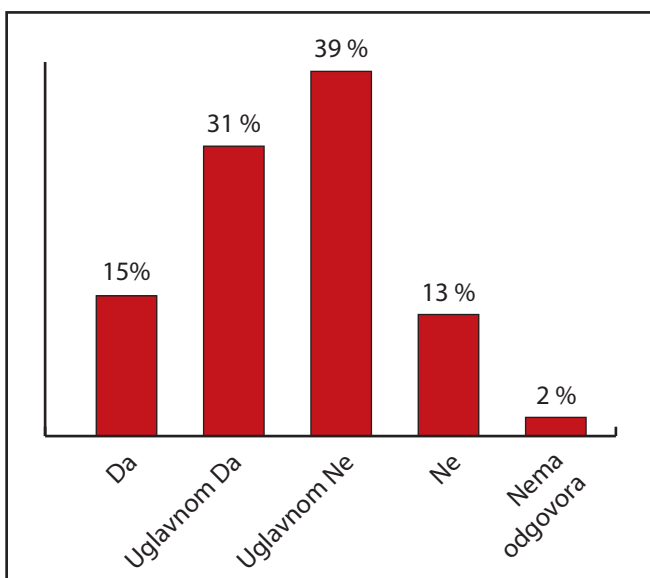
- Naknada za podsticaj povlašćenih proizvođača električne energije
- Naknada za redovni doprinos članova Fonda za zaštitu investitora
- Godišnja naknada za elektronski sertifikat
- Taksa za upotrebu obale
- Taksa za pristajanje uz operativnu obalu ili pristan
- Taksa za lučku navigacionu signalizaciju
- Taksa za korišćenje drumske železničke infrastrukture
- Taksa za operativnu upotrebu luke, odnosno pristaništa
- Naknada za formiranje obaveznih robnih rezervi

Posebno zabrinjavajuće su procedure koje podrazumavaju da se za jednu uslugu države plati više parafiskalnih nameta:

Za utvrđivanje ispunjenosti sanitarnih uslova u 2014. godini bilo je potrebno platiti tri repu-

bličke administrativne takse, sudsku taksu za overu i taksu za troškove postupka. Ukupno pet taksi za jednu uslugu.

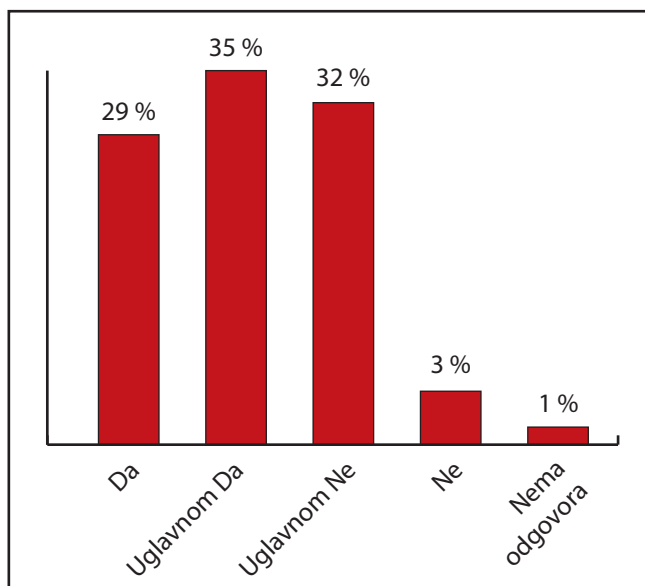
Grafikon 3.13. Da li parafiskalni nameti predstavljaju barijeru ulasku u biznis u vašoj grani?

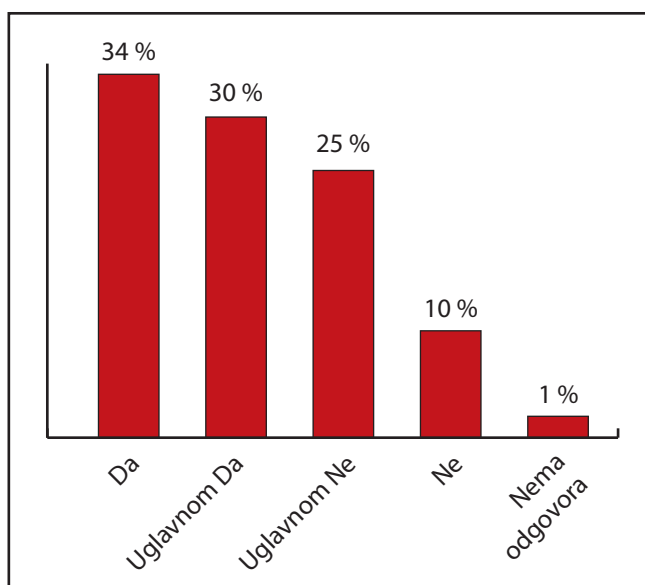
U uzorku 46% preduzeća smatra da parafiskalni predstavljaju barijeru za ulazak u biznis. Iako ovo pitanje nije bilo praćeno preciziranjem koje zahteva navođenje na kakav se to tačno način odvija, koje bi verovatno smanjilo procenat firmi koji ovo vide kao značajnu barijeru, odgovor je indikativan jer povezuje parafiskale sa smanjenom mogućnosti konkurencije na tržištu.

Pitanje 14 pokazuje nam da 64% preduzeća smatra da je postojeći sistem kojim se uređuje oblast parafiskala loše uređen. Jedna od osnovnih karakteristika dobrog sistema je da se on menja sporo, kroz procedure koje jasno definišu korake i da su preduzeća upoznata sa promenama. Pitanje daje jasnu indikaciju da obe pretpostavke nisu zadovoljene i da je nesigurnost preduzeća velikim delom povezana sa nejasnim sistemom određivanja visine i vrsta parafiskala.

Grafikon 3.14. Da li smatrate da se parafiskalni nameti menjaju brzo i neuhvatljivo za firme?

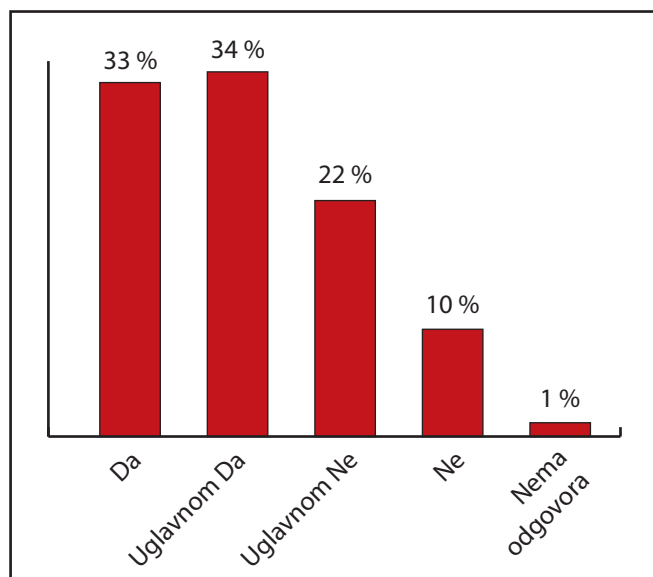

Grafikon 3.15. Da li očekujete reforme u oblasti parafiskalnih nameta?

Pitanje 15 ukazuje na očekivanja privrednika da će se reforme u ovoj oblasti nastaviti. Razlog za optimizam je da se reforme u ovom segmentu mogu uraditi na način koji ne ugrožava javne finansije, a može doneti uštede preduzećima. Takođe, ovaj segment reformi je percipiran i među nosiocima vlasti kao najmanje rizičan i potencijalno koristan u maksimiziranju njihovih sopstvenih interesa.

Grafikon 3.16. Da li se parafiskalni nameti primenjuju arbitrarno?

Da postoji arbitrarnost u primeni parafiskalnih nameta smatra 67% ispitanika, što je konzistentno sa ranijim pitanjem o jednakosti tretmana pravnih lica. Arbitrarnost je posledica loše definisanih podzakonskih akata koja ostavljaju visok stepen slobode u njihovoj primeni, odnosno sporih i neefikasnih procedura za žalbe privrednih subjekata.

Visoke takse na isticanje firme i veliko uvećanje taksi

Novopazarski vlasnici preduzeća i radnji ističu da su takse za isticanje firmi u Novom Pazaru „astronomske“ i da ni najboljim poslovanjem ne mogu da ih pokriju. Firmarina u novom Pazaru je među najvećima u Srbiji. Na primer, centrale u Beogradu godišnje za isticanje firme izdvajaju 150.000 dinara, a u Novom Pazaru za manju ispostavu ili ogranak moraju da plate i do 480.000 dinara. Za istu „ekspozituru“ u nekim drugim gradovima, plaćaju od 20.000 - 30.000 dinara.

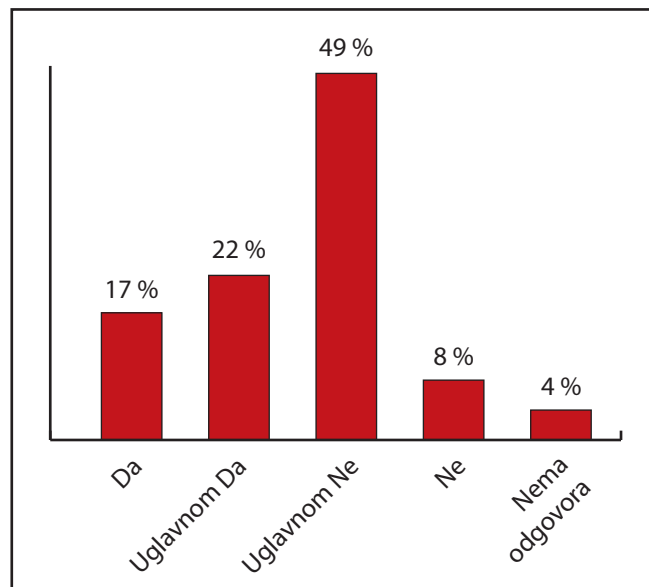
Vlasnici firmi ističu da je to potpuno arbitran namet radi punjenja gradskog budžeta i da su enormne takse uticale da mnogi zatvore firme i bez posla ostave više stotina radnika. Firme se ciljano svrstavaju u višu i „bogatiju“ kategoriju kako bi im grad uzeo što više novca.

Ono što je u Beogradu „malo preduzeće“ u Novom Pazaru se kategoriše kao „srednje“ ili

„veliko“, samo da bi mu se, zbog obične table sa natpisom firme, uzelo što više para. Formula po kojoj se dolazi do iznosa firmarine je prosečna plata u Novom Pazaru uvećana za 2 do 10 puta, korigovana za lokaciju na kojoj se obavlja biznis, veličinu firme, vrstu delatnosti kojom se bavi i prometa koji pravi. Za mala preduzeća ovo stvara nepremostive probleme.

S druge strane postoje slučajevi gde su vlasnici privatnih firmi i radnji protestovali, ogorčeni što je lokalna komunalna taksa u 2013. godini bila čak 13 puta veća nego u 2012. Ovo se desilo u Lajkovcu.

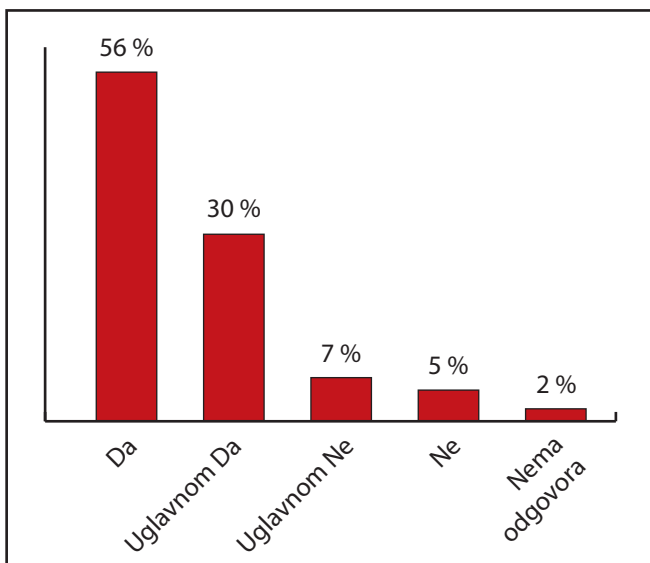
Grafikon 3.17. Da li vas parafiskalni nameti odvraćaju od investicija?

Pitanje 17 je jaki test uticaja parafiskala na poslovanje preduzeća. Očekivano, nešto manji broj preduzeća doživljava parafiskale kao suštinsku prepreku, tako da oni odvraćaju 17% preduzeća od investicija, dok kod 22% firmi u uzorku to čine delimično. S druge strane, znatan deo firmi nije izložen parafiskalnim nametima koji mogu biti značajno sredstvo odvraćanja od investicija.

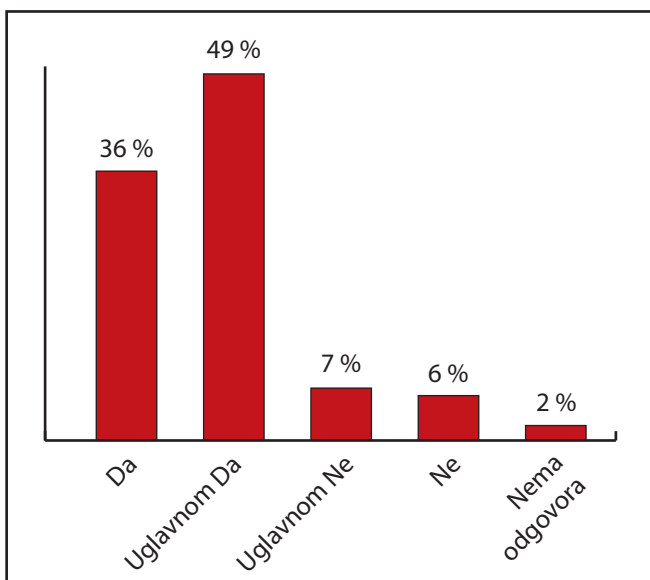
Pitanje 18 se bavi percepcijom suštine parafiskala, koji su plaćanje preduzeća za izvršene usluge države. 86% ispitanika parafiskale ne doživljava kao plaćanje za uslugu, nego kao drugačije iskazan porez, budući da smatraju da su parafiskali uglavnom nesaobrazni vrednosti izvršenih usluga. Pitanje ne pravi razliku iz-

Grafikon 3.18. Da li smatrate da parafiskalni nameti nemaju veze sa vrednošću izvršenih usluga?

među slučajeva kada je vrednost usluge percipirana kao niža i kada je vrednost usluge percipirana kao viša od visine parafiskalnog nameta, ali ostala pitanja u upitniku jasno ukazuju da je redak slučaj gde država daje uslugu veće vrednosti od one koju je naplatila.

Grafikon 3.19. Da li vam u praksi često izgleda da su tražene usluge vezane za parafiskalne namete potpuno nepotrebne?

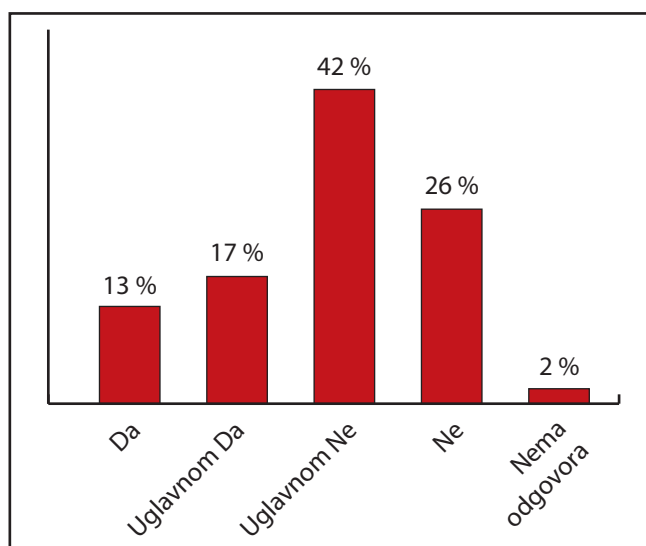

Pitanje 19 je nastavak testiranja percepcije prirode usluga državnih organa, ovaj put kroz prizmu svrsishodnosti. 85% ispitanika smatra da se često dešava da se od njih traži nešto što im nije potrebno u obavljanju biznisa i čiju svrhu ne mogu jasno uočiti. Ovde je potrebno ukinuti namete koji su nepotrebni (kao što je na primer, plan evakuacije u slučaju požara za

objekte sa jednim izlazom), odnosno informisati privredne subjekte zašto je potrebno da se neki parafiskalni namet plati.

„Protivpožarna inspekcija traži plan za šupu u dnu dvorišta, a ona samo što nije pala, pa smo je i zaključali da niko ne može da uđe. Ne smem ni da je srušim jer je kupljena u postupku privatizacije pa još ne mogu da se raskusuram sa državom.“

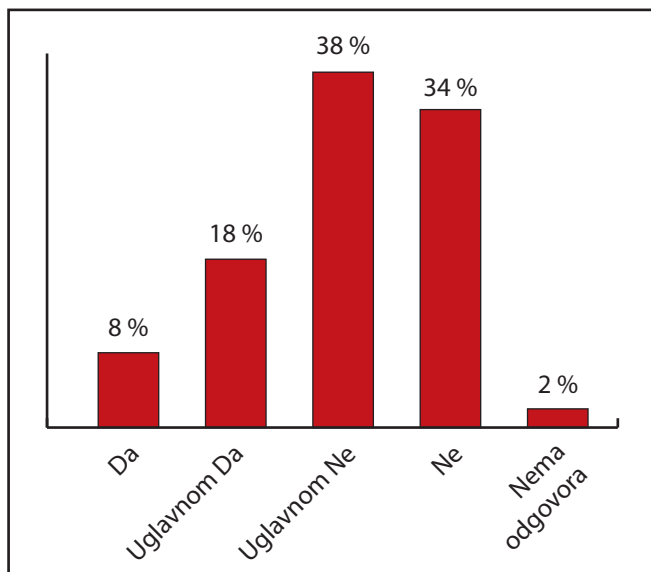
Grafikon 3.20. Da li postoji vertikalna konzistentnost kod parafiskalnih nameta (različiti nivoi vlasti)?

Problem nekonzistentnosti centralnih i lokalnih vlasti, odnosno stalnog preliivanja sa jednog na drugi nivo koje je potpomognuto malim udelom izvornih prihoda opština, podstiče emisiju parafiskalnih nameta na lokalnom nivou. Da bi se ovaj problem otklonio neophodno je da opštine imaju stalne izvore prihoda koji im se neće uskraćivati ad hoc odlukama centralnih vlasti.

„62-65% oporezivanja zarade zaposlenog je za mene parafiskal kad ima 700.000 neprijavljenih radnika. Evazija u Srbiji je 60%, a država daje veter u leđa utajivačima poreza jer se njima ne bavi. Siva ekonomija služi za bogaćenje i mi u stvari imamo na hiljade tajkuna, ne samo ove velike, a to su upravo oni koji ne plaćaju porez.“

Grafikon 3.21. Da li smatrate da su vrsta i visina parafiskalnih nameta rezultat transparentnih procesa?

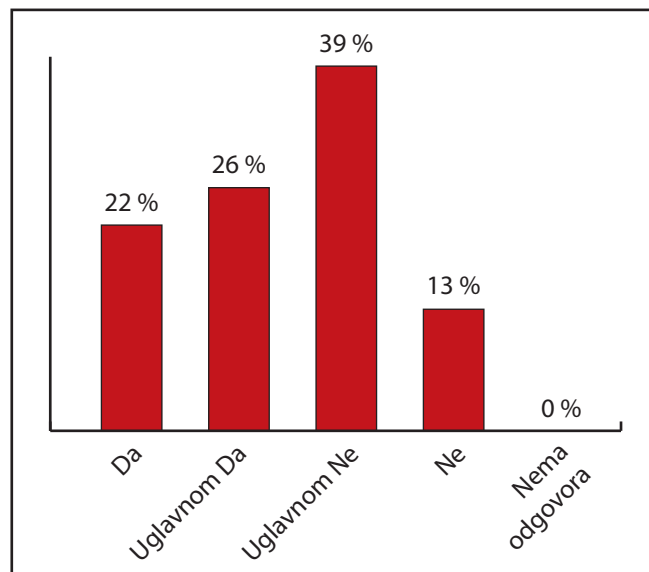

Pitanje 21 razmatra stepen javnosti u donošenju parafiskalnih nameta, kao i odluka o visini naknada. 72% ispitanih preduzeća smatra da su procesi ili ne-transparentni ili nedovoljno transparentni, što je jedan od najlošijih rezultata kada je reč o transparentnosti javne uprave u Srbiji. Za transparentnost procesa nije neophodno uložiti ikakva sredstva i ovo je oblast koja se može odmah početi uređivati.

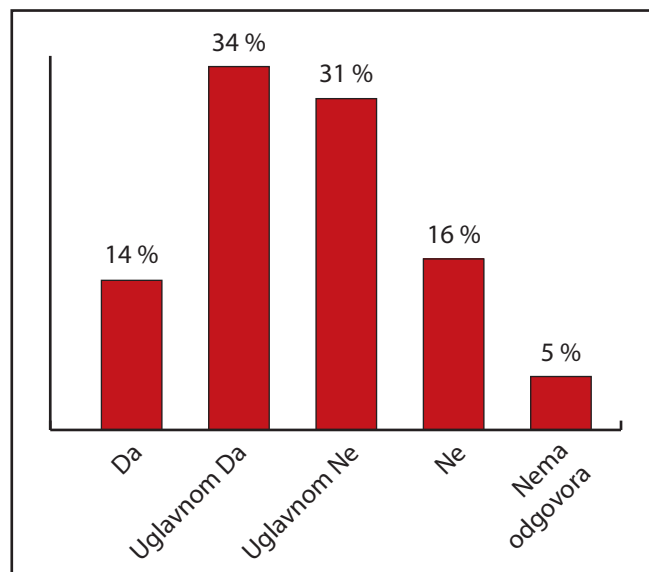
„Ukupni nameti u privredi nisu samo pre-raspoređeni, već su i uvećani. Zakon o računovodstvu donet 2013. godine će privredu koštati godišnje 255 miliona evra, pretvarajući primenu istog u svojevrсни parafiskalni namet. Mikro i mala preduzeća nisu ni svesna šta ih sve čeka. Tri kontna okvira se trenutno koriste, APR traži jedan, dok drugi državni organi traže potpuno drugačije.“

Pitanje 22 govori o percepciji preduzeća o sistemu parafiskalnih nameta u Srbiji, kada je reč o sposobnosti države da uopšte kontroliše taj sistem. Zbog stalne borbe centralnih vlasti i opština oko fiskalnih prihoda, uz visoku sklonost agencija i regulatornih tela da određuju visinu naknada na način koji te naknade postavlja iznad vrednosti učinjene usluge, stvara se percepcija da se ceo sistem razvija spontano ili čak organski, umesto kroz procese koji su tipični za odluke u ovom segmentu javne uprave. Čak 52% preduzeća ima utisak da ne postoji kontrola sistema parafiskalnih nameta.

Grafikon 3.22. Da li smatrate da uopšte postoji kontrola parafiskalnih nameta od strane Republike?

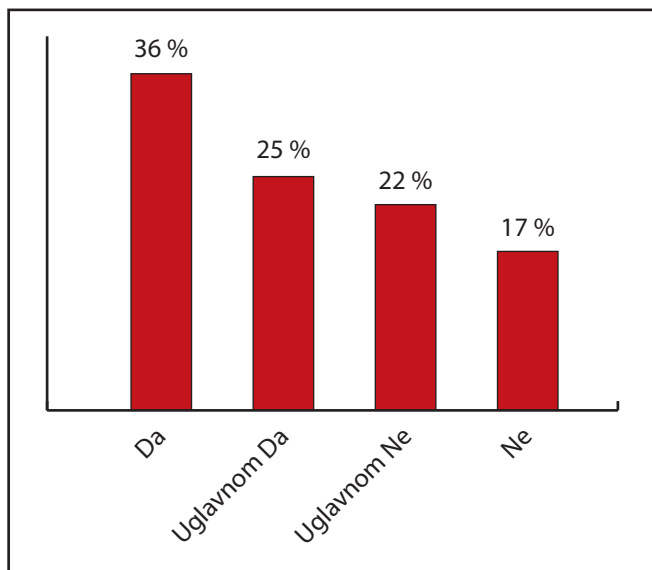

Grafikon 3.23. Da li vam parafiskalni nameti izgledaju kao legalizovani reket, kada je reč o izvornim prihodima javnih preduzeća ili nižih nivoa vlasti?

Pitanje 23 je jaka forma koja testira prethodna pitanja o karakteru sistema parafiskalnih nameta. 48% preduzeća ocenjuje da im sistem parafiskalnih nameta izgleda kao legalizovani reket u manjem ili većem obimu. Jaka forma kod ovog pitanja ukazuje na preduzeća koja su sigurna da sistem ima visok stepen arbitrarnosti i da naknade ne korespondiraju učinjenim uslugama, koje su često nepotrebne preduzećima ili imaju nejasnu svrhu.

Grafikon 3.24. Da li smatrate da su nerealno visoki parafiskalni nameti u oblasti voda?

Set pitanja 24-28 daje pregled percepcije o parafiskalnim nametima za pojedine grupe koje su identifikovane kao „izdašne“ za državu. 61% preduzeća koja su dala odgovor na ovo pitanje smatra da su nameti u oblasti voda nerealno visoki.

Rekordne naknade za korišćenje vodnih dobara

Naknada koju u Srbiji plaćaju proizvođači koji mineralnu i prirodnu vodu zahvataju radi flaširanja, najviša je u regionu i gotovo da je dostigla nivo od 12 evra po kubiku, koliko plaćaju proizvođači, u svetskim okvirima poznate, vode „Evian“.

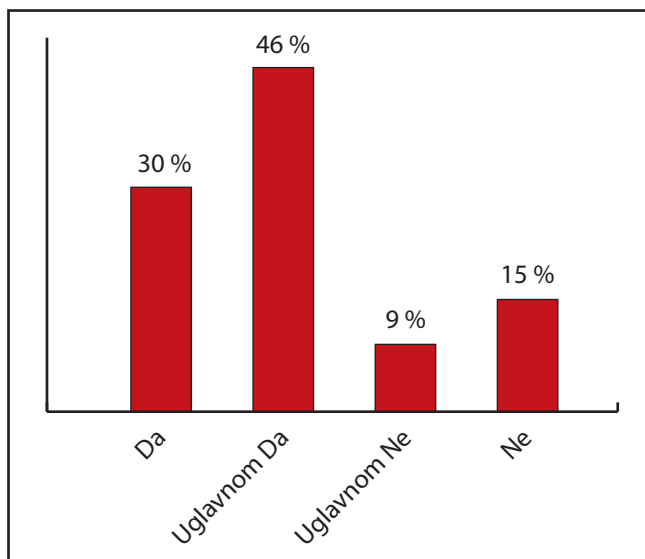
Za razliku od proizvođača koji posluju na srpskom tržištu i plaćaju naknadu od 1,35 dinara po litru, odnosno 11 evra za kubik, što je pet do osam odsto od cene proizvoda, proizvođači vode u Hrvatskoj u obavezi su da za tu naknadu izdvajaju četiri evra po kubiku, u Sloveniji 2 evra, a u pojedinim državama Evropske unije korišćenje vode se ne naplaćuje. U proteklih deset godina naknada je uvećana za čak 1.300 procenata.

Za sve proizvođače je od izuzetnog značaja predvidljivo i stabilno poslovno okruženje. Veliko opterećenje, posebno izraženo u prethodnoj deceniji, nisu izdržale male punionice koje su bile

pokretači razvoja u manjim sredinama. Nekad je u Srbiji bilo 40 punionica, a danas ih je samo 22.

Potrebno je da država uskladi naknade za korišćenje voda sa zakonima Evropske unije i da se ta oblast što pre reguliše zakonom o naknadi za korišćenje prirodnih resursa i rudnih bogatstava. Tim dokumentom bi bili precizirani i kriterijumi za formiranje i izračunavanje iznosa naknade.

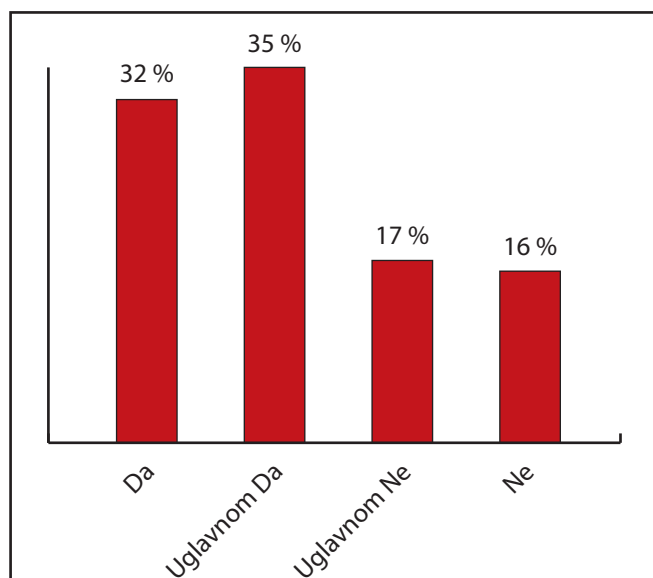
Grafikon 3.25. Da li smatrate da su nerealno visoki parafiskalni nameti u oblasti šuma?

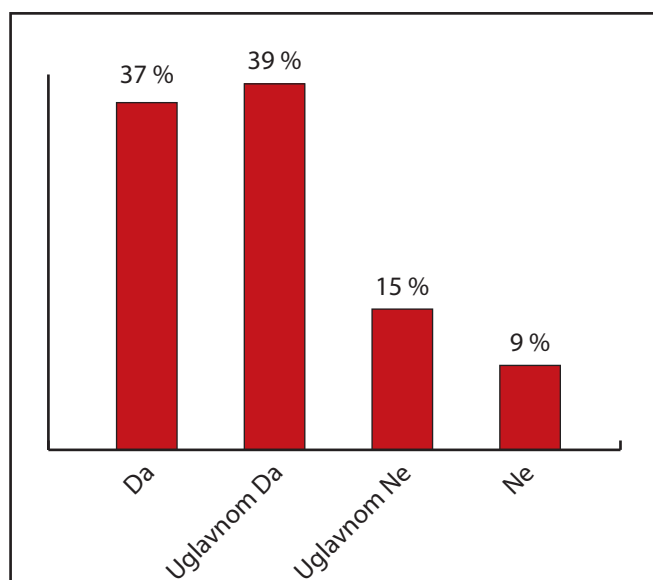
Parafiskalni nameti u oblasti šuma su nerealno visoki za 76% preduzeća. U ovoj oblasti imamo sadržaj nekoliko faktora, a prevashodno specifičnog statusa Srbijašuma i Vojvodinašuma u praksi, kao i višegodišnjeg postojanja naknada u ovoj oblasti gde je bilo nemoguće povezati naknade i bilo kakve usluge za iste.

Na postavljeno 26-to pitanje, u oblasti građevinarstva 67% preduzeća smatra da postoje nerealno visoke naknade, a ovaj segment je označen u svim analizama kao jedan od najproblematičnijih u Srbiji (vreme potrebno za dobijanje građevinske dozvole i slično). Priroda problema nisu samo visine naknada, nego opravdanost, ekstenzivnost sistema, stručnost pružalaca usluga i odsustvo dovoljnog nivoa transparentnosti.

Grafikon 3.26. Da li smatrate da su nerealno visoki parafiskalni nameti u oblasti građevinarstva?

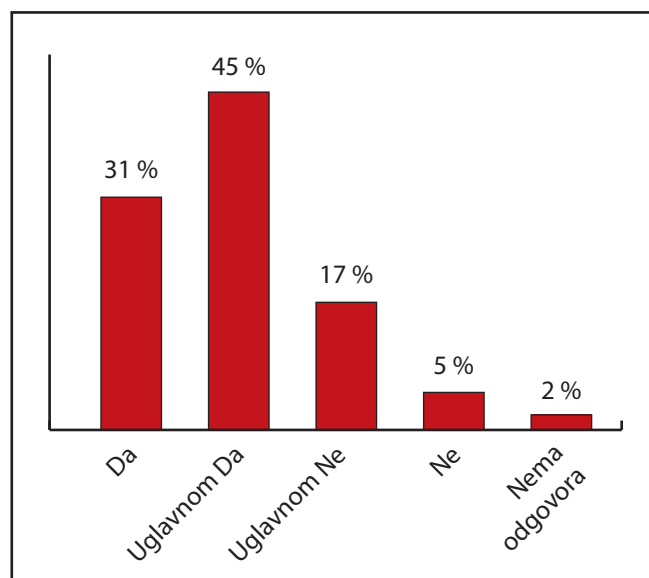
Grafikon 3.27. Da li smatrate da su nerealno visoki parafiskalni nameti u oblasti zaštite životne sredine?

Parafiskalni nameti u oblasti zaštite životne sredine su nerealno visoki za 76% preduzeća. U ovoj oblasti je ključno da se parafiskali koji su posledica usvajanja EU legislative jasno predstavljaju preduzećima, da se urade analize trošenja sredstava i da se ovi nameti odvoje od onih koji se predstavljaju kao ekološki, a u praksi nemaju nikakav ekološki uticaj.

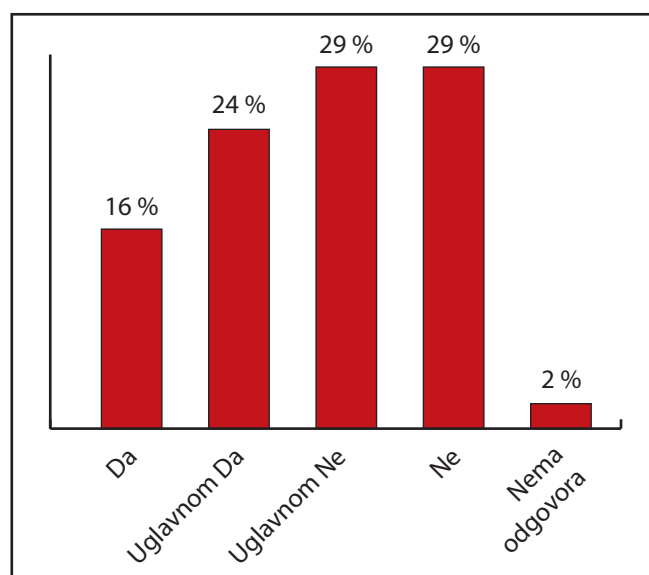
Pitanje 28 daje pregled stavova preduzeća o parafiskalima u njihovoj grani delatnosti. 76% i u ovom slučaju percipira da su parafiskali nerealno visoki, odnosno da ne dobijaju adekvatnu vrednost za svoj

Grafikon 3.28. Da li smatrate da su nerealno visoki parafiskalni nameti u vašoj grani?

novac. Tri četvrtine preduzeća koja su nezadovoljna govori jasno u prilog povećanja vrednosti za pružene usluge, ako već nije moguće značajnije smanjiti prihode države, odnosno javnih preduzeća i nezavisnih regulatornih tela.

Grafikon 3.29. Da li ste zadovoljni brzinom kojom dobijate prateće usluge za parafiskalne namete?

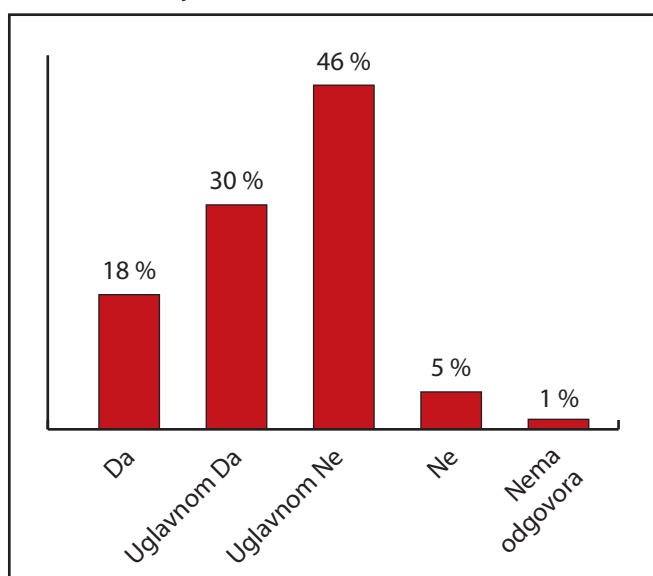

Pitanje 29 se usko naslanja na pitanja u kvalitetu samog procesa pružanja usluga, sa fokusom na vreme pružanja usluge. Jedna od osnovnih primedbi preduzeća je da gube vreme na završavanje administrativnih procedura, odnosno da i kada podnesu svu dokumentaciju moraju da nerazumno

dugo čekaju na rešenje zahteva. Nezadovoljno je 58% preduzeća.

„Direktor sam uspešne proizvodne firme koja ima 350 zaposlenih i dičimo se našim profitom od 2,1 miliona eura. Prošle godine smo imali 20 kontrola, ali nas mnogo više muči uvoz opreme – carinici ne znaju kako da ocarine, pa roba dugo stoji neocarinjena dok naši rokovi teku.“

Grafikon 3.30. Da li smatrate poslove licenciranja u Srbiji mehanizmom za sprečavanje konkurencije?

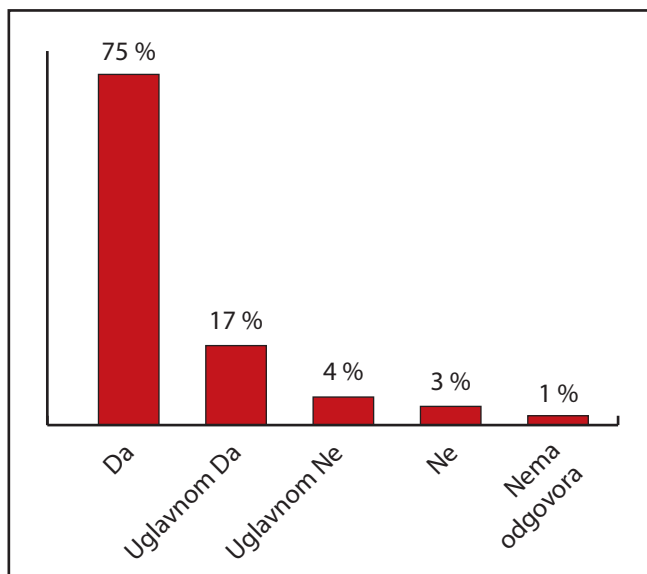

Pitanje 30 razmatra partikularno pitanje licenciranja u Srbiji. 48% firmi u Srbiji smatra da licenciranje sprečava konkurenciju, što nije svrha ovog procesa, nego sprečavanje nelegalne konkurencije.

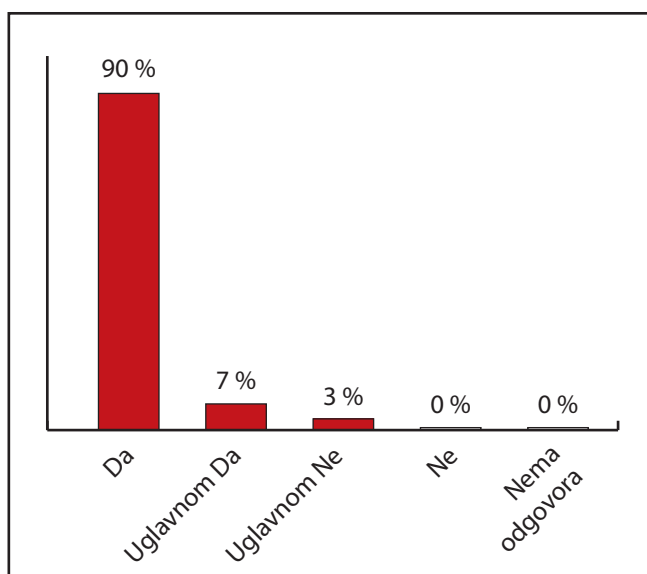
„Licenciranje treba da bude isključivo profesionalno, a nikako zakonsko, jer se često unapred privileguju određene firme ili pojedinci.“

Pitanje 31 dotiče pitanje elektronske uprave u Srbiji, odnosno sporosti u uvođenju iste i čestog preklapanja elektronske uprave i klasične uprave zasnovane na papirima. Preduzeća su nezadovoljna činjenicom da i dalje treba da budu kuriri javne uprave, odnosno da prilažu potvrde za javno raspoložive baze podataka ili podatke koji se mogu dobiti očitavanjem dokumenata.

Grafikon 3.31. Da li smatrate da su potvrde koje se od vas traže nepotrebne u vreme primene elektronske uprave?

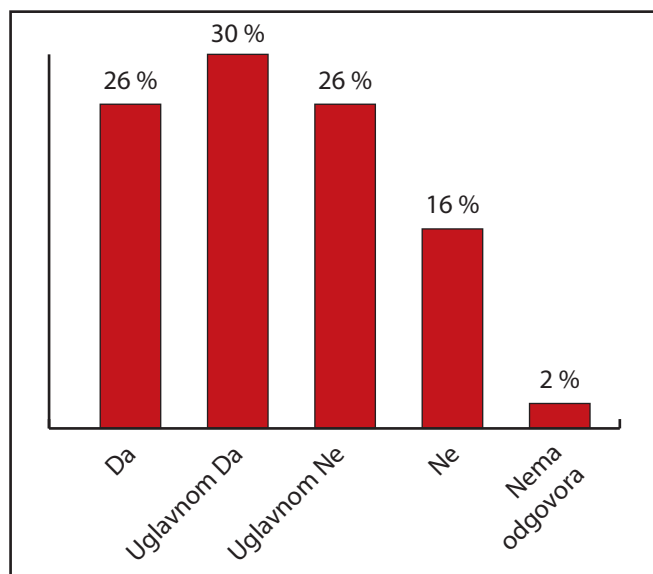

Grafikon 3.32. Da li smatrate da su potvrde o upisu u registar nepotrebne kod institucija koje imaju elektronske baze podataka?

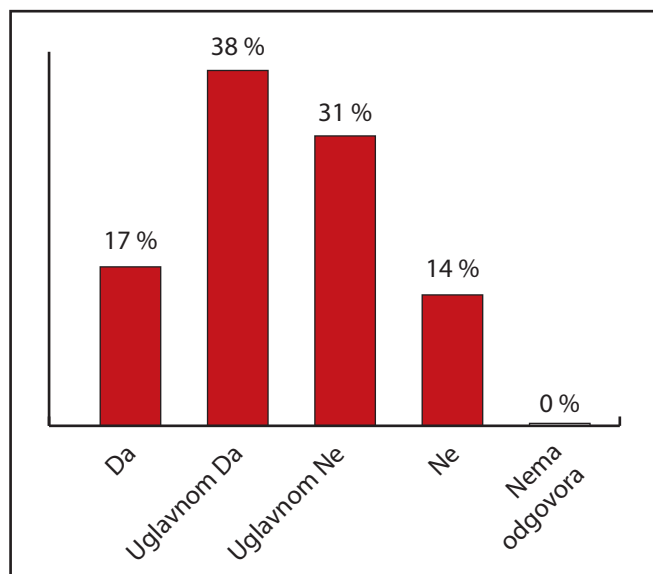
Pitanje 32 se dotiče samog pitanja potvrda o upisu u registar. 90% preduzeća smatra da takve potvrde nemaju smisla i da organi državne uprave treba isključivo da koriste baze podataka. Poseban problem u ovoj oblasti su zastarele odredbe pojedinih zakona, ali i odsustvo inicijative da se oni izmene na sveobuhvatan način.

Grafikon 3.33. Da li su parafiskalni nameti povezani sa korupcijom?

Pitanje 33 povezuje korupciju kao jedan od najvećih problema u poslovanju i parafiskalne namete. Očekivano, tamo gde postoji percepcija o arbitrarnosti državnih organa, postoji i percepcija o korupciji. 56% preduzeća povezuje parafiskalne namete i korupciju.

Grafikon 3.34. Da li smatrate da su osobe koje izvršavaju usluge vezane za parafiskalne namete dovoljno stručne u svom poslu?

Pitanje 34 je ocena rada osoblja koje pruža usluge vezane za parafiskalne namete. 55% ispitanika smatra da su one dovoljno stručne, dok 45% ima percepciju nedovoljne stručnosti. U ovoj oblasti najbolje bi bilo razviti što preciznije procedure, ali i ocenjivanje performansi pružalaca usluga.

Diskrecioni karakter paušalnog oporezivanja

Svake godine u istom periodu mala i srednja preduzeća u Srbiji se suočavaju sa istim izazovom, samo se menjaju okruzi u Srbiji ili poslovne delatnosti. Zajedničko za sve je da su mala i srednja preduzeća kolateralna šteta pokušaja da se na brzinu i kroz vrlo diskrecionu regulativu poznatu kao Uredba o oporezivanju paušalaca skupi što više novca za javnu potrošnju.

Uredba je neuređena, a sa ekonomsko razvojnim prioritetima Srbije je u otvorenom sukobu. Ona bi trebala da definiše pravila po kojima se razrezuju opterećenja preduzetnicima koji se oporezuju po paušalnom sistemu, a u stvari, ta pravila su u njoj samo taksativno nabrojana, terminološki i sadržinski nedovoljno definisana i prostora za nagađanja ima na pretek. Rasponi u kojima poreski službenici mogu da povećavaju i smanjuju poresku osnovicu u skladu sa sopstvenim ličnim tj. subjektivnim procenama su spektakularno veliki. MSP može da dobije poresko rešenje sa udvostručenim iznosom u odnosu na prošlogodišnje, a da Uredba i dalje nije povređena, da žalba ništa ne vredi i da je preduzeće potpuno nemoćno.

Svako radno mesto u Srbiji je formalno od velikog značaja. Sa manje i više uspeha, manje i više smisla, a u tom cilju, postojale su, a i dalje postoje, ovakve i onakve mere podsticaja zapošljavanju i samozapošljavanju. U istom periodu Uredba vodi neku svoju politiku suprotnog pravca. Na svakog zaposlenog radnika preduzetniku sleduje rast od 10% osnovice za obračun paušalnih poreza i doprinosa.

Uredba ima i potpuno čudne odredbe da se na osnovu poslovne reputacije osnovica za obračun poreza i doprinosa može povećati do 300%. Visoka kazna za poštenje prema potrošačima/klijentima i godinama građen poslovni integritet.

U momentu uručivanja rešenja za tekuću godinu, MSP su dužni da retroaktivno, od januara te poslovne godine, uplate za svaki mesec razliku između iznosa koji su uplaćivali i novopropisanog mesečnog iznosa. Pošto nisu vidoviti i nisu

računali na taj trošak, nisu ga ukalkulisali u cene svojih proizvoda ili usluga u proteklom periodu, nemaju taj iznos u rezervi, a dok su državi dužni ne mogu da overe zdravstvene knjižice za sebe i svoju porodicu, ne mogu da dobiju potvrdu o izmirenom poreskom dugu koja im može zatreti u cilju dobijanja neke državne pomoći ili kredita.

Ukoliko su prethodno koristili podsticajna sredstva za samozapošljavanje i došlo je vreme da dokažu Nacionalnoj službi za zapošljavanje da su ih namenski utrošili i ispoštovali obavezu da posluju i redovno izmiruju poreska zaduženja, oni to ne mogu da učine jer su ni krivi ni dužni naprasno postali dužni. Kamate na dugove po osnovu poreza i doprinosa su izuzetno visoke, a blokade računa dužnicima, pogotovo kad se radi o mikro i malim privrednim subjektima, su realna opasnost i kod ne baš velikih iznosa duga. Preduzetnik čiji je poslovni račun u banci jednom blokirani gubi pravo učešća na velikom broju tendera i konkursa za koje je potrebno pribaviti potvrdu da u poslednjoj poslovnoj godini niste bili blokirani. Pojedinim delatnostima, visoko zavisnim od ovakvih konkursa, blokada je za poslovanje smrtna presuda. Cela situacija nastaje zato što se poreska rešenja paušalcima dostavljaju u junu, julu, a nekad čak i u septembru, a važe retroaktivno od početka godine.

U slučaju individualnih žalbi preduzetnika na izdata rešenja Poreske uprave u odgovoru iste institucije u skraćenoj verziji se kaže da je pažljivom analizom rešenja, a na osnovu žalbe stranke, utvrđeno da je rešenje izdato u skladu sa Zakonom i pomenutom Uredbom. Skoro bilo kakvo rešenje bi bilo u skladu sa tom Uredbom.

3.2. Preporuke poslodavaca (interni stejkholderi)

Pored empirijskog istraživanja primarnih i sekundarnih podataka, u cilju testiranja validnosti preporuka koje su dobijene analizom obe vrste podataka, održana je validaciona radionica. U samoj radionici su učestvovali ključni interni stejkholderi Unije poslodavaca Srbije, koji su imali priliku da se izjasne o nala-

zima studije, preporukama koje se navode u studiji i da, iznad svega, diskutuju o izvodljivosti preporuka. Radionica je uglavnom bila fokusirana na analizu izvodljivosti preporuka do kojih se došlo i eventualne korekcije istih.

Sumoran zaključak je da poslodavci u trenutnom institucionalnom okruženju i uz date limite koji su posledica lošeg ekonomskog okruženja, moraju da usmere svoje napore na one predloge koji će naići na zeleno svetlo nadležnih državnih organa. Stoga je, pored početnog navođenja da poslodavci u Srbiji imaju veoma veliki broj problema, od kojih su neki urgentniji i dublji nego problemi koji su razmatrani u ovoj studiji, postignuta saglasnost o ispravnosti fokusiranja na preporuke koje su navedene u ovoj studiji.

Dalekosežniji zaključak je da poslodavačke organizacije pre izlaska sa bilo kojim predlogom moraju da urade analizu relevantnih okruženja, relevantnih eksternih stejkholdera i da preporuke i politike koje će biti deo javne agende moraju da imaju visok stepen izgleda za uspeh. S druge strane, pitanja i odgovarajuće preporuke koje su ključne za poslodavce, a koje u datom trenutku nemaju realne izgleda da budu usvojene, treba da budu deo dugoročnih napora i dugoročnih aktivnosti sa relevantnim eksternim stejkholderima.

Poslodavci ističu da je prilikom zauzimanja reformskog kursa Vlada Republike Srbije, kao osnovu za izvođenje reformi, nametnula potrebu izmene i donošenja brojnih zakona, a s tim u vezi i podzakonskih propisa. Prilikom predlaganja zakona, u obrazloženju svakog zakona sadržano je posebno poglavlje, potrebna finansijska sredstva za realizaciju zakona. Ovim poglavljem se podrazumevaju samo budžetska sredstva, ali je problem to što se ne sagledava njihovo dejstvo i finansijske obaveze koje su novina pravnim subjektima, odnosno poslodavcima.

Po pravilu, za doslovnu primenu zakona, a i podzakonskih propisa, uslovljena je potreba da poslodavac angažuje najčešće nenadoknativa sredstva za njihovo izvršenje, kroz angažovanje i edukaciju kadrova, pribavljanje sertifikata, potvrda i sl. u cilju ispunjavanja uslova za obavljanje delatnosti – licence i sl. Za ova opterećenja, koja su nužna ukoliko poslodavac namerava saglasno propisima da nastavi rad, nužno je da poslodavac angažuje sopstvena sredstva koja najčešće nisu planirana, pa je stoga jedan od predloga u

cilju rasterećenja privrednog subjekta da prilikom donošenja zakona navedena parafiskalna davanja budu predmet razmatranja od strane predlagača propisa.

To podrazumeva da svaki zakon u proceduri, pre donošenja treba da ima analizu fiskalnih obaveza za pravne subjekte na koje se odnosi, što bi za posledicu imalo raspravljanje pitanja svrsishodnosti zakona, ali i upoznavanja poslodavaca da te troškove blagovremeno planira i iste uključi u cenu proizvoda odnosno usluge kako bi mogao da nastavi delatnost, a i da bi bio konkurentan na tržištu.

Interes za postupanje po donetim propisima svakako postoji kod poslodavaca s obzirom da su oni u stalnim aktivnostima kojima se mora ostvariti određeni prihod iz koga će biti namirene potrebe za investicionim ulaganjima, poreskim obavezama, zaradama zaposlenih i drugim materijalnim troškovima. Na kraju ovog niza poslodavac ostvaruje dobit, ukoliko je to moguće, za koju je posebno zainteresovan, ali je pri tome u obavezi da od trenutka početka poslovanja do prestanka rada pravnog subjekta neprestano i kontinuirano vodi brigu.

Polazeći od iznetog nesporno je da je interes poslodavca za postupanje po propisima, a preko njega i vlasnika kapitala, najveći, ali samo u slučaju da se primenom propisa može ostvariti svrha poslovanja, odnosno ostvarivanje dobiti. Ukoliko su izdaci vezani za poslovanje u nesrazmeri sa stvarnim mogućnostima, ukoliko ne postoji kontinuitet u poslovanju u istom obimu poslodavac to pokušava da nadomesti ulaganjem sredstava kako u samu delatnost, tako i u očuvanje osnovne vrednosti privrednog subjekta, u nepokretnu i pokretnu imovinu itd., do granica izdržljivosti. To u krajnjem cilju dovodi do negativnog poslovanja u dužem vremenskom periodu, a samim tim i do pada privrednih aktivnosti.

Neučestvovanje poslodavaca u fazi izrade propisa, odnosno javnoj diskusiji, nije samo odsustvo interesovanja, već često i nemogućnost da se određenim pitanjima dodatno posvete, pa stoga kada se propis donese, ili još gore kada počne njegova primena, poslodavci imaju probleme u primeni i to u delu koji se odnosi na angažovanje dodatnih sredstava za ispunjenje uslova utvrđenih propisima.

Rasterećenje privrede, postavljeno kao cilj od strane stubova vlasti, do sada je bilo samo dekorativnog karaktera, a stvarnost je bila sasvim drugačija, što se

najbolje dokumentuje brojem ugašenih pravnih subjekata ili još preciznije brojem nelikvidnih subjekata.

Izneti primeri ukazuju na potrebu da se ovom pitanju posvećuje posebna pažnja. Svaki propis pre donošenja mora da bude sagledavan ne samo sa aspekta trošenja budžetskih sredstava kako je to činjeno do sada, već pre svega sa aspekta mogućnosti privrednih subjekata da uoče interes za njihovu realizaciju i, s tim u vezi, vide ekonomski interes kroz ostvarivanje i unapređivanje sopstvene delatnosti, a time i povećavanje konkurentnosti na već sada depasiranom tržištu rada i poslovanja.

Pritužbe malih i srednjih preduzeća, u tom smislu, su brojne:

- Knjigovodstveni propisi su uveli preobimno raščlanjivanje koje nema nikakvu praktičnu svrhu: bilans stanja je do 2010. godine imao oko 40 pozicija, a sada ima 137; bilans uspeha imao je 29, pa 34, po novom Pravilniku 92, a posle kritike Pravilnika ima 97 pozicija. Za to vreme, prema međunarodnim računovodstvenim standardima bilans stanja ima 30, a bilans uspeha 33 pozicije.
- Kada je u pitanju oporezivanje imovine preduzeća, trebalo bi da svako preduzeće može samo da proceni svoju imovinu, a sada to može samo 0,15% privrede. U praksi se dešava da se i prostori kao što su šupa, tavan ili podrum takođe oporezuju kao poslovni prostor.
- Elektronsko poslovanje nosi i dalje niz problema – loša organizacija i nepoštovanje procedura, kancelarijske i terenske kontrole traju dugo, ne poštuju se rokovi.
- Predstavnici proizvodnih malih i srednjih preduzeća ističu da je smanjivanje poreza na profit marketing koji se prodaje stranim investitorima, a zapostavljaju se domaći investitori. Takođe, mali porez ne znači mnogo ako država svojim parafiskalnim zahvatanjima čini dolazak do profita nemogućom misijom.
- Naredni problem je administracija – pola ljudi u firmi radi sa državnim organima, umesto da se bavim tržištem, kupcima, novim tehnologijama...
- Za kontinuirano poslovanje i otvaranje novih MSP visoki nameti i netransparentnost su takođe problem. Smatra se da je bolje da, na primer, PDV bude viši, ali i da nema iznenadnih povećanja tokom poslovne godine. Onaj koji osniva preduzeće on razmišlja o troškovima, ali ako ne

zna unapred šta ga čeka to je velik problem. Ovo znatno utiče i na otvaranje novih radnih mesta i opšta je primedba da se mora uvesti moratorijum na nove namete.

- Kada je reč o većim firmama koje se bore za opstanak, rade u zemlji Srbiji, tu ostvaruju prihod i tu plaćaju porez i nisu sa sedištem u ofšor zonama, njih takođe treba sačuvati, a ne samo deklarativno podržavati.

MSP sektor je jedinstven kada je u pitanju utvrđivanje iznosa poreza: **nužno je utvrditi samo stvarne potrebe, kao i objektivne mogućnosti učesnika u privrednom poslovanju**, kao punioca budžeta. Izdvajanja koja opterećuju privredne subjekte a time i poslodavce su pre svega vanporeska davanja, odnosno parafiskalni nameti, koji najčešće i ne predstavljaju prihod budžeta Republike Srbije.

Poslodavci ističu da je, radi unapređenja MSP sektora, nužno postići potpunu saglasnost u vezi realizacije donetih propisa, a posebno:

1. **Vlade Republike Srbije** - u predlaganju propisa kojima se neće uslovljavati dodatno angažovanje sredstava od strane privrednih subjekata
2. **Narodne skupštine Republike Srbije** - da pre donošenja zakona zahteva izradu posebne analize ekonomskog opterećenja primene tog propisa na pravne i fizičke subjekte, odnosno privrede u celini
3. **Poslodavaca** - koji će aktivno uzeti učešće u pripremi propisa i njihovom donošenju, a posebno u njihovoj realizaciji sa aspekta ekonomske opravdanosti i isplativosti - da svoje poslovanje u svemu usklade sa donetim zakonima i evropskim standardima.

4. Ocena uticaja

Tokom procesa izrade studije, obavljen je niz konsultacija sa relevantnim organizacijama koje štite interese poslodavaca u Republici Srbiji i postignuti su sledeći rezultati:

1. Postignut je dogovor da ove organizacije koordiniraju svoje aktivnosti u cilju kreiranja sinergije nastupa prema donosiocima odluka
2. Postignuta je saglasnost da se svaka organizacija fokusira na aktivnosti gde ima najjače kompetencije kako bi se podelom rada postigli maksimalni efekti.
3. Da se prilikom izrade dokumenata, politika i drugih sličnih stvari obavljaju međusobne konsultacije u cilju iznalaženja najboljih rešenja i korišćenja maksimalne informacione osnove.

Tokom izrade studije pokrenute su aktivnosti koje za cilj imaju:

1. Prezentaciju studije i njenih zaključaka ključnim resornim ministarstvima
2. Prezentaciju studije učesnicima radnih grupa za izmene i dopune zakona koji su izvori problema u oblasti parafiskalnih nameta
3. Prezentaciju studije ključnim kreatorima javnog mnjenja.

Tokom prezentovanja studije na validacionoj radionici, predstavnici Ministarstva privrede koji su angažovani u Radnoj grupi za suzbijanje sive ekonomije su izrazili zainteresovanost da ova studija bude jedan od ključnih dokumenata kojim će se rukovoditi u koncipiranju svojih aktivnosti. Po finalizaciji studije, ona će biti korišćena kao empirijska osnova i izvor strateških preporuka za Radnu grupu za suzbijanje sive ekonomije, odnosno biće prezentovana i resornom ministru, to jest Ministru privrede.

Unija poslodavaca planira da ovu studiju prezentuje na posebnom događaju na kome će biti prisutni predstavnici vodećih štampanih i elektronskih medija u Srbiji. U skladu sa najboljim praksama diseminacije rezultata istraživanja aktivnosti koje slede uključivaće:

- Kastomizovane sastanke sa odabranim novinarima na posebno osmišljenim skupovima na kojima će detaljno biti obrazložene ključne tačke na kojim poslodavci insistiraju i značaj realizacije tih tačaka za poslodavce, zaposlene i državu.
- Regularne sastanke sa bitnim stejkholderima na kojima će biti prezentovani odabrani nalazi i ukazivano na podudarnost interesa poslodavaca i odabranih stejkholdera
- Razvoj i promociju specifičnih alata za promociju koji se baziraju na nalazima studije koji imaju najveći potencijal za javno predstavljanje jer ukazuju na krupne slabosti sistema od kojih niko od bitnih stejkholdera u zemlji nema velike stečene interese. Alati koji će se koristiti su efektni vizuelni, audio i multimedijalni sadržaji koji ukazuju koliko kao društvo gubimo usled neuređene oblasti parafiskalnih nameta. Kao osnovne jedinice merenja figuriraće troškovi izgubljenih prilika prikazani kao stvari koji nedostaju Srbiji – putevi, vrtići-škole, stanovništvo koje se iseljava iz Srbije i slično.

Nakon obavljenih aktivnosti promocije uslediće merenje rezultata uticaja koje će biti dvoslojno:

1. Broj članaka, sastanaka i drugih relevantnih otvorenih i zatvorenih događaja
2. Broj propisa koji su izmenjeni ili čija je izmena u toku, a koji su bili targetirani u ovoj studiji.

Bibliografija

Studije

1. Arandarenko, M. (2011) *Pomoćne strategije za oporavak od krize u Jugoistočnoj Evropi – Studija procene: Srbija*, MOR: Beograd
2. Crnobrnja, M (red) (2007) *Ekonomski razvoja u Srbiji tokom tranzicije*, FEFA: Beograd
3. Grupa autora (2002) *Strategija privrednog razvoja Srbije do 2010*, Vlada Republike Srbije: Beograd.
4. Grupa autora (2005) *Nacionalna strategija privrednog razvoja Republike Srbije od 2006. do 2012. godine*, Vlada Republike Srbije: Beograd.
5. Grupa autora (2010) *Postkrizni model ekonomskog rasta i razvoja Srbije 2011-2020*, MAT i FREN: Beograd
6. Grupa autora (2014) *Neporeski i para fiskalni nameti u Srbiji*, NALED: Beograd
7. Grupa autora (2012) *Fiskalna strategija Srbije za 2013. godinu sa projekcijama za 2014. i 2015. godinu*
8. *Index of Economic Freedom 2014*, Vašington D.C: Heritage Foundations.
9. Indeks globalne konkurentnosti, 2014-2015, Svetski ekonomski forum

Zakoni

1. Carinski zakon („Službeni glasnik RS“, br. 18/2010, 111/2012)
2. Zakon o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađivanja životne sredine (Službeni glasnik RS, br. 135/2004)
3. Zakon o Agenciji za licenciranje stečajnih upravnika (“Službeni glasnik RS”, br. 84/2004 i 104/2009)
4. Zakon o Agenciji za privredne registre (“Službeni glasnik RS”, br. 55/2004, 111/2009 i 99/2011)
5. Zakon o akreditaciji “ Službeni glasnik RS “, br. 73/2010
6. Zakon o ambalaži i ambalažnom otpadu “Službeni glasnik RS”, br. 36/2009
7. Zakon o autorskim i srodnim pravima (“Službeni glasnik RS”, br. 104/2009, 99/2011, 119/2012)
8. Zakon o Bankama (“Službeni glasnik RS”, br. 107/2005 i 91/2010)
9. Zakon o bezbednosti hrane („Službeni glasnik RS”, broj 41/09) član 71. Zakon o Vladi („Službeni glasnik RS”, br. 55/05, 71/05-ispravka, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12-US i 72/12)
10. Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu („Službeni glasnik RS”, broj 101/05),
11. Zakon o biocidnim proizvodima („Službeni glasnik RS”, C18 broj 36/09 i 88/10 i 92/11)
12. Zakon o deviznom poslovanju (“Službeni glasnik RS”, br. 62/2006, 31/2011 i 119/2012)
13. Zakon o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje (“Službeni glasnik RS” br. 84/04, 61/05, 62/06, 5/09, 52/11, 104/11, 47/13, 108/13, 57/14)
14. Zakon o državnom premeru i katastru (“Službeni glasnik RS” br. 72/2009, 18/2010, 65/2013)
15. Zakon o duvanu (“Službeni glasnik RS” br. 101/2005, 90/2007, 95/2010, 36/2011, 6/2012)
16. Zakon o faktoringu (“Službeni glasnik RS”, br. 62/2013)

17. Zakon o finansijskom lizingu - (Službeni glasnik RS", br. 55/2003,61/2005 i 31/2011 i 99/2011)
18. Zakon o finansiranju lokalne samouprave ("Službeni glasnik RS", br. 62/2006 i 47/2011, 93/2012 i 99/2013.)
19. Zakon o fiskalnim kasama ("Službeni glasnik RS" br. 135/ 2004, 93/2012)ž
20. Zakon o hemikalijama ("Službeni glasnik RS", br. 36/2009, 88/2010, 92/2011 i 93/2012)
21. Zakon o izmeni zakona zaštiti od jonizujućih zračenja i o nuklearnoj sigurnosti ("Službeni glasnik RS", br. 93/2012)
22. Zakon o izvršenju i obezbeđenju, ("Službeni glasnik RS", br. 31/2011)
23. Zakon o javnom informisanju("Službenom glasniku RS", br. 43/2003, 61/2005 i 71/2009)
24. Zakon o kontroli predmeta od dragocenih metala ("Službeni glasnik RS" br. 36/2011)
25. Zakon o lokalnoj samoupravi.("Službeni glasnik RS", br. 129/2007)
26. Zakon o meteorološkoj i hidrološkoj delatnosti ("Sl. Glasnik" br. 88/2010)
27. Zakon o metrologiji ("Službeni glasnik RS", br. 30/2010)
28. Zakon o nadzoru nad prehrambenim proizvodima biljnog porekla ("Službeni glasnik RS", br. 25/96 i 101/2005)
29. Zakon o osiguranju ("Službeni glasnik RS", br. 55/2004, 70/2004 - ispr., 61/2005, 61/2005 - dr. zakon, 85/2005 - dr. zakon, 101/2007, 63/2009 - odluka US, 107/2009, 99/2011, 119/2012 i 116/2013)
30. Zakon o oznakama geografskog porekla ("Službeni glasnik RS", br. 18/2010)
31. Zakon o patentima ("Službeni glasnik RS"br.99/2011)
32. Zakon o pivu "Službeni glasnik RS", br. 30/2010
33. Zakon o planiranju i izgradnji ("Službeni glasnik RS", br. 72/2009, 81/2009 Zakon o izmenama i dopunama Zakona o planiranju i izgradnji "Službeni glasnik RS", br. 24/2011
34. Zakon o platnom prometu ("Sl. list SRJ", br. 3/2002 i 5/2003 i "Službeni glasnik RS", br. 43/2004, 62/2006, 111/2009 - dr. zakon i 31/2011)
35. Zakon o plovidbi i lukama na unutrašnjim vodama ("Službeni glasnik RS" br.73/2010, 121/2012)
36. Zakon o poljoprivrednom zemljištu ("Službeni glasnik RS" br.62/2006, 65/2008 - dr.zakon, 41/2009)
37. Zakon o porezu na dohodak ("Službeni glasnik RS", br. 24/2001, 80/2002, 135/2004, 62/2006, 65/2006, 31/2009 ,44/2009, 18/2010 i 50/2011)
38. Zakon o posredovanju u prometu i zakupu nepokretnosti ("Službeni glasnik RS" br.95/2013)
39. Zakon o pravnoj zaštiti industrijskog dizajna ("Službeni glasnik RS" br.104/2009)
40. Zakon o prevozu u drumskom saobraćaju ("Službeni glasnik RS" br.46/95, 66/2001, 61/2005, 62/2006, 31/2011)
41. Zakon o privatizaciji ("Službeni glasnik RS" br.83/2014)
42. Zakon o privrednim društvima ("Službeni glasnik RS", br. 36/2011 i 99/2011)
43. Zakon o priznavanju sorti poljoprivrednog bilja ("Službeni glasnik RS", br. 30/2010)
44. Zakon o proceni uticaja na životnu sredinu ("Službeni glasnik RS", br. 135/2004 i 36/2009)
45. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom ("Službeni glasnik RS" br.36/2009, 32/2013)
46. Zakon o prometu nepokretnosti ("Službeni glasnik RS"br. 93/2014)

47. Zakon o računovodstvu i reviziji ("Službeni glasnik RS", br. 46/2006 i 111/2009)
48. Zakon o radu ("Službeni glasnik RS" br. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014)
49. Zakon o rakiji i drugim alkoholnim pićima ("Službeni glasnik RS", br. 41/2009)
50. Zakon o reproduktivnom materijalu šumskog drveća ("Službeni glasnik RS" br.135/2004, 8/2005-ispr., 41/2009)
51. Zakon o republičkim administrativnim taksama ("Službeni glasnik RS" br. 43/2003, 51/2003 - ispr., 61/2005, 101/2005-dr.zakon, 5/2009, 54/2009, 50/2011, 70/2011 - uskl.din.izn., 55/2012 - uskl.din.izn., 93/2012, 47/2013 - uskl.din.izn., 65/2013 - dr.zakon, 57/2014 - uskl.din.izn.)
52. Zakon o rudarstvu i geološkim istraživanjima ("Službeni glasnik RS" br. 88/2011)
53. Zakon o sanitarnom nadzoru ("Službeni glasnik RS", br.125/2004)
54. Zakon o semenu ("Službeni glasnik RS", br.45/2005 i 30/2010)
55. Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja ("Službeni glasnik RS" br.120/2004,54/2007,104/2009,36/2010)
56. Zakon o spoljnotrgovinskom poslovanju ("Službeni glasnik RS", br. 36/2009, 36/2011, 88/2011),
57. Zakon o sportu ("Službeni glasnik RS" br.24/2011,99/2011)
58. Zakon o sredstvima za ishranu bilja i oplemenjivačima zemljišta ("Službeni glasnik RS", br. 41/2009)
59. Zakon o sredstvima za zaštitu bilja („Službeni glasnik RS", br. 41/09)
60. Zakon o standardizaciji ("Službeni glasnik RS", br. 36/2009)
61. Zakon o stečajnom postupku.("Službeni glasnik" RS br.104/09,99/11,71/212,83/14)
62. Zakon o stočarstvu član.("Službeni glasnik RS", br. 41/2009, 93/2012)
63. Zakon o sudskim taksama, ("Službeni glasnik" RS br. 28/94, 53/95, 16/97, 34/2001 - dr. zakon, 9/2002, 29/2004, 61/2005, 116/2008 - dr. zakon, 31/2009, 101/2011, 93/2012 i 93/2014)
64. Zakon o šumama ("Službeni glasnik RS" br. 30/2010 ,93/2012)
65. Zakon o tehničkim zahtevima za proizvode i ocenjivanju usaglašenosti ("Službeni glasnik RS", br. 36/2009)
66. Zakon o turizmu ("Službeni glasnik RS", br. 36/2009, 88/2010, 99/2011, 93/2012)
67. Zakon o udruženjima, ("Službeni glasnik RS", br. 51/2009. Vidi: čl. 11. Zakona - 99/2011-8.).
68. Zakon o upravljanju otpadom ("Službeni glasnik" RS br. 36/09,88/10)
69. Zakon o vanrednim situacijama, čl. 49a ("Službeni glasnik RS" br. 111/2009, 92/2011, 93/2012)
70. Zakon o vazdušnom saobraćaju.("Službeni glasnik" RS br. 73/10,57/11,93/12)
71. Zakon o veterinarstvu ("Službeni glasnik RS"br.91/05,30/2010,93/2012)
72. Zakon o vinu ("Službeni glasnik RS", br.41/2009)
73. Zakon o vodama ("Službeni glasnik RS", br. 30/2010, 93/2012)
74. Zakon o zadužbinama i fondacijama ("Službeni glasnik RS", br. 88/2010, 99/2011)
75. Zakon o založnom pravu na pokretnim stvarima upisanim u registar ("Službeni glasnik RS", br. 57/2003, 61/2005, 64/2006, 99/2011)
76. Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenost ("Službeni glasnik" RS br. 36/09, 88/10)
77. Zakon o zaštiti bilja ("Sl. list SRJ", br. 24/98, 26/98 i „Službeni glasnik RS", br. 101/2005)

78. Zakon o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda ("Službeni glasnik RS", br. 36/2009 i 32/2013 - odluka US)
79. Zakon o zaštiti konkurencije Službeni glasnik RS", br. 51/2009, 95/2013)
80. Zakon o zaštiti od buke u životnoj sredini ("Službeni glasnik RS", br. 36/2009 i 88/2010)
81. Zakon o zaštiti od jonizujućih zračenja i o nuklearnoj sigurnosti ("Službeni glasnik RS", br. 36/2009 i 93/2012)
82. Zakon o zaštiti od nejonizujućih zračenja ("Službeni glasnik RS", br. 36/2009)
83. Zakon o zaštiti od požara ("Službeni glasnik RS", br. 111/2009)
84. Zakon o zaštiti prava oplemenjivača biljnih sorti ("Službeni glasnik RS", br. 41/2009 I 88/2011)
85. Zakon o zaštiti topografija poluprovodničkih proizvoda ("Službeni glasnik RS", br. 55/2013)
86. Zakon o zaštiti vazduha ("Službeni glasnik RS", br. 36/2009 i 10/2013)
87. Zakon o zaštiti životne sredine ("Službeni glasnik RS", br. 135/04, 36/09, 36/09 -dr. zakon i 72/09 -dr. Zakon, 43/2011 odluka US)
88. Zakon o zdravlju bilja ("Službeni glasnik RS", broj 41/09),
89. Zakon o zdravstvenoj ispravnosti predmeta opšte upotrebe ("Službeni glasnik RS", br. 92/2011)
90. Zakon o zdravstvenoj zaštiti. ("Službeni glasnik RS" br. 107/05, 72/09, 88/10, 99/10, 57/11, 119/12, 45/13, 93/14)
91. Zakon o železnici ("Službeni glasnik RS" br. 45/13)
92. Zakon o žigovima ("Službeni glasnik RS", br. 104/2009, 10/2013)
93. Zakona o zadužbinama i fondacijama, član 24. stav 3. ("Službeni glasnik RS", br. 88/2010)

Internet baze podataka

1. Eurostat – www.ec.europa.eu/eurostat
2. Međunarodna organizacija rada - www.ilo.org/global/statistics-and-databases/lang--en/index.htm
3. Međunarodni monetarni fond - www.imf.org/external/data.htm
4. OECD - www.oecd.org/statistics/
5. Republički zavod za statistiku - www.stat.gov.rs

